

Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів

Факультет управління
Кафедра публічного управління та митного адміністрування

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня магістр
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»
за темою: Корупція в органах публічної влади: світові тенденції
удосконалення антикорупційного законодавства

Виконав: студент групи ПУ24-1зм
Спеціальність: 281 «Публічне
управління та адміністрування»
Живиця Д.Д.

Керівник: .держ.упр., доц.
Разумей Г.Ю.

Рецензент Крушельницька Т. А.,
д.держ.упр., проф.,
професор кафедри менеджменту,
публічного управління та
адміністрування Дніпровського
державного аграрно-економічного
університету

Дніпро – 2026

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет / ННІ управління
Кафедра публічного управління та митного адміністрування
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування
Освітня програма Публічне управління та адміністрування

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
публічного управління та митного адміністрування

_____ / Антонова О. В. /
„ _____ ” _____ 20__ року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
здобувачу вищої освіти

Живиці Данііла Дмитровича

1. Тема роботи: Корупція в органах публічної влади: світові тенденції удосконалення антикорупційного законодавства
керівник роботи Разумей Галина Юріївна к.н.держ. упр., доцент
затверджені наказом по УМСФ від “24” листопада 2025 року № 977 кс
2. Строк подання здобувачем роботи на кафедру 30.12.2025 р. – 06.01.2026 р.
3. Вихідні дані до роботи Антикорупційне законодавство, Закон України «Про запобігання корупції», Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України», Закон України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021 – 2025 роки», Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», Кримінальний кодекс України, міжнародні конвенції, Закон України «Про публічні закупівлі», Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів.

4. Зміст роботи (перелік питань для розробки) Поняття, сутність та види корупції в державній службі, корупційні ризики в діяльності публічних службовців, міжнародно-правові стандарти запобігання корупції, антикорупційна політика держави: зміст, принципи та стратегічні орієнтири, законодавча база антикорупційної політики в Україні, оцінка ефективності діяльності антикорупційних органів, зарубіжний досвід правового регулювання боротьби з корупцією, сучасні тенденції розвитку міжнародних антикорупційних стандартів.

5. Перелік графічного матеріалу таблиці, що ілюструють ключові аспекти дослідження

6. Дата видачі завдання 13.07.25-19.07.2025

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи *	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Визначення теми кваліфікаційної роботи	23.01.25-01.02.2025	
2.	Складання змісту роботи, оформлення та затвердження завдання	13.07.25-19.07.2025	
3.	Опрацювання літературних джерел, нормативних документів	до 10.11.25	
4.	Збір та обробка статистичних і звітних даних	до 10.11.25	
5.	Проведення розрахунків та аналізу	до 10.11.25	
6.	Написання вступу	до 10.11.25	
7.	Написання розділу 1	до 10.11.25	
8.	Написання розділу 2	до 10.11.25	
9.	Написання розділу 3	до 12.12.25	
10.	Підготовка висновків	до 20.12.25	
11.	Оформлення роботи	до 30.01.25	
12.	Подання на кафедру електронного варіанту роботи для перевірки на плагіат	до 30.01.25	
13.	Підготовка тексту доповіді і демонстраційного матеріалу	до 16.01.26	
14.	Подання на кафедру кваліфікаційної роботи	до 06.01.25	

Здобувач освіти

_____

(підпис)

Живиця Д.Д.

_____

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

_____

Разумей Г.Ю.

_____

АНОТАЦІЯ

Живиця Д.Д. Корупція в органах публічної влади: світові тенденції удосконалення антикорупційного законодавства

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2026.

Метою магістерської роботи є дослідження теоретичних основ корупції в органах публічної влади та аналіз світових тенденцій удосконалення антикорупційного законодавства. Робота зосереджена на вивченні основних причин і факторів, що сприяють корупційним проявам у публічній сфері, а також на вивченні сучасних підходів до боротьби з корупцією, які застосовуються в різних країнах світу.

У роботі визначені основні поняття щодо корупційних проявів у державній службі, передумови виникнення корупційних ризиків. Окрема увага зосереджується на міжнародно-правових стандартах запобігання корупції та відповідності національного законодавства їм.

У рамках дослідження аналізуються концептуальні засади антикорупційного законодавства, а також ключові механізми його реалізації, включаючи підзвітність, прозорість діяльності публічних органів, етичні стандарти в публічній службі та роль судової системи. Робота також містить оцінку ефективності наявних антикорупційних стратегій і рекомендації щодо вдосконалення національних систем, заснованих на міжнародному досвіді та сучасних тенденціях.

Ключові слова: корупція, законодавство, антикорупційні органи, реформа, відповідальність, прозорість, публічні службовці.

SUMMARY

Zhivytsya D.D. Corruption in public authorities: global trends in improving anti-corruption legislation

Qualification work for the degree of Master in specialty 281 "Public management and administration". University of Customs and Finance, Dnipro, 2026.

The purpose of the master's thesis is to study the theoretical foundations of corruption in public authorities and analyze global trends in improving anti-corruption legislation. The work focuses on studying the main causes and factors that contribute to corruption in the public sphere, as well as on studying modern approaches to combating corruption used in different countries of the world.

The study defines the main concepts of corruption in the civil service, the prerequisites for the emergence of corruption risks. Special attention is paid to international legal standards for the prevention of corruption and the compliance of national legislation with them.

The study analyzes the conceptual foundations of anti-corruption legislation, as well as key mechanisms for its implementation, including accountability, transparency of public bodies, ethical standards in public service and the role of the judiciary. The work also contains an assessment of the effectiveness of existing anti-corruption strategies and offers recommendations for improving national systems based on international experience and current trends.

Keywords: corruption, legislation, anti-corruption bodies, reform, responsibility, transparency, public servants

Список публікацій здобувача:

1. Живиця Д.Д. Перспективи вдосконалення антикорупційного законодавства на основі світового досвіду. *Державна політика щодо місцевого самоврядування: стан, проблеми та перспективи*: зб. мат. 16-ї Всеукр. наук.-практ. конф. Хмельницький: ХТНУ, 2025. С. 244-246. (Додаток А)

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ	8
1.1. Поняття, сутність та види корупції в державній службі.....	8
1.2. Корупційні ризики в діяльності публічних службовців	14
1.3. Міжнародно-правові стандарти запобігання корупції	21
РОЗДІЛ 2. ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЧИННИКИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ.....	28
2.1. Антикорупційна політика держави: зміст, принципи та стратегічні орієнтири	28
2.2. Законодавча база антикорупційної політики в Україні	35
2.3. Оцінка ефективності діяльності антикорупційних органів	41
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ.....	48
3.1. Зарубіжний досвід правового регулювання боротьби з корупцією.....	48
3.2. Сучасні тенденції розвитку міжнародних антикорупційних стандартів .	53
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
ДОДАТКИ.....	69

ВСТУП

Актуальність дослідження корупції в органах публічної влади та тенденцій удосконалення антикорупційного законодавства зумовлена низкою факторів, серед яких особливе місце займає невід'ємність боротьби з корупцією для забезпечення ефективного державного управління та розвитку місцевого самоврядування. Проблема корупції має глобальний характер, і кожна країна стикається з різними її формами та наслідками, що, у свою чергу, вимагає від держав антикорупційних реформ. В Україні, як і в багатьох країнах, корупція залишається серйозною перешкодою на шляху до економічного розвитку та демократичних змін. Тому удосконалення антикорупційного законодавства, запровадження новітніх методів боротьби з корупцією та належне впровадження міжнародних стандартів у цій галузі є важливими напрямками реформування публічної влади. Окрім того, вивчення світового досвіду в цій сфері дозволяє знайти найбільш ефективні підходи, що можуть бути застосовані в Україні.

Метою магістерської роботи є вивчення та аналіз світових тенденцій удосконалення антикорупційного законодавства, а також розробка рекомендацій щодо адаптації кращих міжнародних практик до українського законодавства.

Об'єктом дослідження є явище корупції в органах публічної влади, зокрема в контексті впливу на ефективність державного управління, а також механізми антикорупційного законодавства, що застосовуються в різних країнах.

Предметом дослідження є корупція в органах публічної влади: світові тенденції удосконалення антикорупційного законодавства.

Методологічною основою роботи є комплексний підхід, що поєднує теоретичні та практичні засади дослідження. В роботі використано такі методи, як: порівняльний аналіз для дослідження міжнародного досвіду та порівняння антикорупційних підходів у різних країнах; історико-правовий

метод для аналізу еволюції антикорупційного законодавства в контексті глобальних тенденцій; кейс-метод для вивчення практичного застосування антикорупційних стратегій.

Наукова новизна дослідження полягає у: розробці теоретичного підходу до оцінки ефективності міжнародних антикорупційних стандартів і їх застосування в Україні; формулюванні рекомендацій щодо адаптації міжнародного досвіду антикорупційного законодавства до умов державного управління в Україні, з урахуванням особливостей національної правової системи.

Одержані результати дослідження мають практичне значення для органів державної влади, правозахисних організацій та міжнародних інститутів, які займаються боротьбою з корупцією. Рекомендації, що містяться в роботі, можуть бути використані для вдосконалення антикорупційної політики на національному та міжнародному рівнях, а також для розробки практичних інструментів підвищення ефективності антикорупційних реформ в Україні.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається з вступу трьох розділів, висновку, списку використаних джерел, додатків з апробації. Робота містить 9 рисунків. Обсяг магістерської роботи становить 63 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

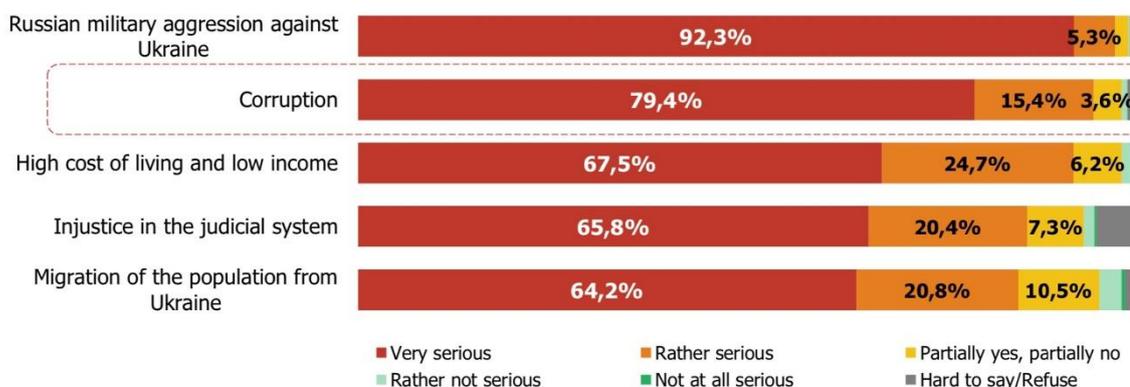
1.1 Поняття, сутність та види корупції в державній службі

Корупція в системі публічної влади виступає одним із найбільш небезпечних явищ для ефективного функціонування державних інститутів, довіри громадян до влади та сталого розвитку суспільства. У контексті державної служби вона набуває особливого значення, оскільки стосується посадових осіб, що виконують публічні функції, несуть відповідальність перед державою й громадянами, та мають доступ до владних повноважень і ресурсів.

У національному правовому полі України ключовим нормативним актом, що визначає фундаментальні засади антикорупційної політики, є Закон України «Про запобігання корупції». Він встановлює, що метою є створення правових і організаційних передумов для запобігання корупції, протидії їй та усунення її наслідків. Міжнародно-правовим стандартом у цьому контексті є Конвенція ООН проти корупції, ратифікована Україною, яка визначає корупцію як «зловживання державною владою для одержання неправомірної вигоди для себе або інших» та закликає держави-учасниці впроваджувати комплекс заходів запобігання та покарання [1].

Корупцію можна розглядати як соціально-правове явище, яке охоплює використання посадовою особою свого службового становища або владних повноважень на власну або чужу користь, всупереч інтересам держави чи суспільства. При цьому слід враховувати, що корупція здебільшого полягає не лише у формальному порушенні закону (хабарництво, зловживання), але й у використанні владних механізмів та структур для приватної вигоди чи вигоди третіх осіб.

Perception of the major problems of Ukraine — TOP 5 (2024)

Question: "How serious do you think the following problems are for Ukraine?"

Рис. 1.1. Топ 5 проблем, з якими стикається Україна [53]

Сутність корупції в діяльності державних службовців проявляється у взаємодії кількох елементів: посадове або службове становище, можливість здійснювати владні дії або вирішувати питання, намагання отримати або одержання неправомірної вигоди, порушення службових обов'язків або використання ресурсу держави в приватних інтересах. Згідно із ст. 22 Закону України «Про запобігання корупції» особам, які уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, заборонено використовувати службові повноваження або своє становище з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб.

Державна служба є особливою сферою, де прояви корупції загрожують не лише окремим правопорушенням, а знижують ефективність роботи державного апарату, підривають принципи справедливості, рівності перед законом та підзвітності влади. Корупційні дії можуть призводити до зловживання ресурсами, нерівного доступу до публічної послуги, перетворення публічних функцій на приватні монопольні вигоди. У цьому контексті важливо розглядати корупцію як системне явище, яке має як

індивідуальний, так і інституційний вимір: індивідуально - дії конкретної особи, інституційно - недоліки структури публічного управління, які створюють умови для корупції.

Сутність корупції також пов'язана з порушенням принципів публічної служби - нейтральності, доброчесності, прозорості, підзвітності. Якщо службове становище перетворюється на засіб приватної вигоди, то основна функція державної служби - служіння суспільству - порушується. Зарубіжна практика, зокрема документи міжнародних організацій, підкреслюють, що корупція підриває легітимність публічних інститутів, руйнує суспільну довіру, спричинює нерівність і пригнічення прав громадян [2].

У контексті державної служби корупція набуває специфічних характеристик. Посадові особи публічної влади мають доступ до бюджетних коштів, прав ухвалення рішень, контролю над державними ресурсами, можливість призначень чи надання пільг. Використання таких повноважень для приватної вигоди утворює суть корупційного акту у сфері державної служби. Законодавство України передбачає, що особи, які виконують функції держави або місцевого самоврядування, зобов'язані дотримуватись вимог щодо доброчесності, уникати конфлікту інтересів, не використовувати своє становище.

Таким чином, корупція в державній службі може бути визначена як свідоме або умисне використання службового становища або повноважень посадової особи державного органу чи органу місцевого самоврядування для отримання неправомірної вигоди для себе, третіх осіб чи груп, що порушує принципи служіння публічному інтересу. У цьому випадку «правомірна вигода» не є легітимною формою винагороди за виконання публічної функції (яка оплачується державою), а виходить за межі службових обов'язків.

Корупція як соціально-правове явище є багатогранною і проявляється в різних формах та видах залежно від змісту дії, суб'єкта, способу вчинення та наслідків. Її класифікація має важливе значення не лише для науки, але й для

практики правозастосування, адже дозволяє чіткіше окреслити межі відповідальності та ефективніше запобігати таким правопорушенням. В українському законодавстві поняття «види корупційних правопорушень» прямо не систематизується, однак окремі різновиди закріплено у Кримінальному кодексі України (далі - ККУ), Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП) та Законі України «Про запобігання корупції».

Перший підхід до класифікації базується на змісті дії або бездіяльності посадової особи. Найбільш типовими проявами є активна корупція (навмисна дія будь-якої особи, яка прямо або через посередника обіцяє надати чи надає вигоди у будь-якій формі посадовій особі, для неї особисто чи для третьої сторони, з тим, щоб ця посадова особа діяла або утримувалася від дій, передбачених службовим обов'язком чи в порядку виконання своїх функцій, у порушення своїх службових обов'язків, внаслідок чого було завдано чи може бути завдано шкоди фінансовим інтересам ЄС) та пасивна корупція (навмисна дія посадової особи, яка прямо або через посередника вимагає чи отримує вигоди у будь-якій формі для себе чи для третьої сторони, або приймає обіцянку, що отримає ці вигоди, з тим, щоб діяти або утримуватися від дій, передбачених службовим обов'язком чи в порядку виконання своїх функцій, у порушення своїх службових обов'язків, внаслідок чого було завдано чи може бути завдано шкоди фінансовим інтересам ЄС) [3]. Відповідно до статей 368 - 369 ККУ, пасивна форма виражається у прийнятті пропозиції, обіцянки або одержанні неправомірної вигоди службовою особою, тоді як активна - у пропозиції чи наданні неправомірної вигоди службовій особі.

Наприклад, відповідно до ст.368 ККУ, одержання неправомірної вигоди - це прийняття службовою особою будь-якої матеріальної або нематеріальної вигоди за виконання чи невиконання дій в інтересах того, хто надає таку вигоду. У державній службі такі випадки охоплюють прийняття хабарів,

подарунків чи послуг за сприяння у вирішенні кадрових, бюджетних, дозвільних або контрольних питань.

Корупційні прояви розрізняються також за колом осіб, які можуть бути суб'єктами. Закон України «Про запобігання корупції» у статті 3 визначає широкий перелік суб'єктів, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: це державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування, військовослужбовці, працівники державних підприємств, народні депутати, судді, прокурори, посадові особи правоохоронних органів тощо [4].

Відповідно, види корупції можна розрізняти за рівнем службового становища: високорівнева корупція - вчинюється особами, що займають найвищі державні посади (міністри, депутати, судді, керівники центральних органів влади); середньорівнева - охоплює службовців обласного та районного рівнів, керівників департаментів і підрозділів; низькорівнева - стосується працівників, які безпосередньо надають адміністративні послуги громадянам (спеціалісти, інспектори, адміністратори ЦНАП тощо).

Кожен із цих рівнів має свою специфіку. Так, високорівнева корупція зазвичай пов'язана з впливом на державну політику, бюджетні рішення, державні закупівлі, призначення на посади, у той час як низькорівнева - з дрібними побутовими хабарями або «вдячністю» за прискорення адміністративних процедур. Водночас міжнародна практика (зокрема, дослідження Групи держав проти корупції та Трансперенсі Інтернешнл) підкреслює, що саме дрібна корупція формує загальну толерантність у суспільстві, створюючи сприятливий ґрунт для системної корупції [5].

Корупційні діяння можуть відрізнятися за способом отримання вигоди. Законодавство України визначає неправомірну вигоду як грошові кошти чи інше майно, переваги, пільги, послуги нематеріального характеру, обіцянку або пропозицію їх надання. Таким чином, вигода може мати: матеріальну форму (гроші, майно, знижки, подарунки, оплата відпочинку тощо);

нематеріальну форму (сприяння у кар'єрі, отриманні посади, рішенні суду, доступ до інформації, прихильність у прийнятті управлінських рішень).

Наприклад, відповідно до ст. 23 Закону, державним службовцям заборонено приймати подарунки, якщо їх вартість перевищує визначену законом межу (не більше одного прожиткового мінімуму разово та не більше двох - сукупно протягом року) або якщо подарунок пов'язаний із виконанням службових повноважень.

Корупційні правопорушення можуть охоплювати різні напрями діяльності державної служби. Серед найбільш поширених сфер, у яких фіксується корупція, можна назвати: фінансово-бюджетну (розкрадання державних коштів, завищення вартості закупівель, змови у тендерах); кадрову (призначення «своїх» осіб, торгівля посадами, протекціонізм); контрольно-наглядову (вимагання хабарів за уникнення штрафів або за позитивний акт перевірки); адміністративно-дозвільну (отримання вигоди за надання ліцензій, дозволів, погоджень); правоохоронну та судову (упереджене розслідування або судові рішення в обмін на неправомірну вигоду) [6].

Досвід Національного агентства з питань запобігання корупції (далі НАЗК) свідчить, що найбільш ризикованими галузями залишаються публічні закупівлі, митна та податкова служба, будівельна сфера, земельні відносини, державна медицина та освіта.

З огляду на юридичну кваліфікацію, види корупції можна поділити на: кримінальні корупційні правопорушення - одержання неправомірної вигоди, зловживання впливом, підкуп службової особи, провокація хабаря тощо; адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією - порушення обмежень щодо сумісництва, конфлікту інтересів, фінансового контролю, невжиття заходів для запобігання корупції тощо).

Кримінальні злочини становлять найвищий рівень суспільної небезпеки, оскільки посягають на основи функціонування держави. Адміністративні - мають переважно превентивний характер, тобто спрямовані на забезпечення доброчесності та уникнення конфлікту інтересів.

Особливу увагу в Україні сьогодні приділяють поняттю конфлікту інтересів, яке є джерелом латентної (прихованої) корупції. Згідно зі ст.1 Закону «Про запобігання корупції», реальний конфлікт інтересів- це суперечність між приватним інтересом службовця та його службовими повноваженнями, що впливає на об'єктивність прийняття рішень [7]. Виявлення та врегулювання конфлікту інтересів - ключовий елемент профілактики корупції на державній службі.

Класифікація видів корупції має важливе практичне значення для удосконалення антикорупційної політики. Вона дозволяє розробляти адресні заходи запобігання для різних рівнів державної служби. Так, для високорівневої корупції ефективним є запровадження декларування активів, контролю за походженням майна, прозорого фінансування політичних партій. Для низькорівневої - цифровізація адміністративних послуг, автоматизація процесів, мінімізація контакту з чиновником.

У межах державної служби запровадження системи добровільного звітування про корупційні пропозиції, захисту викривачів, створення етичних комісій у міністерствах і відомствах - сприяє зниженню корупційних ризиків. Такі інструменти активно застосовуються в європейських країнах відповідно до Директиви (ЄС) 2019/1937 про захист осіб, які повідомляють про порушення законодавства Союзу, яку Україна імплементує у своє національне законодавство [8].

1.2 Корупційні ризики в діяльності публічних службовців

Функціонування публічної служби невіддільне від постійної взаємодії службовців із громадянами, бізнесом, політичними структурами та іншими органами влади. Така взаємодія передбачає прийняття великої кількості управлінських рішень, розпорядження публічними ресурсами, ухвалення рішень із високим ступенем дискреції. У цих умовах виникає об'єктивна можливість появи корупційних ризиків.

Корупційні ризики є однією з ключових загроз для ефективного функціонування публічної служби, належного управління державними ресурсами та формування довіри громадян до влади. Саме тому ідентифікація, аналіз та мінімізація таких ризиків є обов'язковими складовими сучасної антикорупційної політики.

Термін корупційний ризикце-ймовірність виникнення умов, за яких особа може вчинити корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення під час виконання своїх повноважень. Отже, мова йде не про сам факт корупційного діяння, а про можливість його виникнення через певні організаційні, правові чи людські чинники [9].

Це поняття безпосередньо пов'язане з концепцією управління ризиками у публічному секторі, яка активно впроваджується в межах реформи державного управління, що базується на принципах прозорості, доброчесності та підзвітності. Національне агентство з питань запобігання корупції у своїх методичних рекомендаціях підкреслює, що корупційний ризик - це потенційна загроза виникнення ситуацій, які можуть спонукати службовців до неправомірних дій або зловживань владою.

Таким чином, ідентифікація таких ризиків - це не реакція на факт корупції, а превентивний інструмент, спрямований на запобігання її проявам. Важливо зазначити, що поняття «корупційний ризик» охоплює не лише незаконні дії, а й етичні дилеми, конфлікт інтересів, зловживання дискреційними повноваженнями, недостатній контроль за процесами прийняття рішень, що створює передумови для корупційної поведінки.

У сучасному українському праві питання управління корупційними ризиками закріплене на законодавчому та підзаконному рівнях. Основним актом є згаданий Закон України «Про запобігання корупції», який встановлює обов'язок державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій здійснювати оцінку корупційних ризиків у своїй діяльності.

Відповідно до методології оцінювання корупційних ризиків затвердженої НАЗК, корупційні ризики мають виявлятися, аналізуватися та

документуватися у вигляді звіту про оцінку корупційних ризиків. Цей документ є обов'язковим для кожного державного органу і підлягає затвердженню керівником [10].

Оцінка корупційних ризиків є складовою антикорупційної програми органу влади. Згідно з частиною 1 статті 19 ЗУ «Про запобігання корупції», антикорупційна програма – це комплекс заходів, спрямованих на виявлення, усунення та мінімізацію корупційних ризиків. Такі програми розробляються щорічно і підлягають погодженню з НАЗК.

Окрім національних актів, управління корупційними ризиками ґрунтується на міжнародних стандартах. Відповідно до статті 5 Конвенції ООН проти корупції, кожна держава зобов'язується розробити й ефективно здійснювати «координаційні політики запобігання корупції, спрямовані на зниження ризиків її виникнення» [11]. Аналогічні положення містяться в Рекомендаціях Ради Європи, які наголошують на необхідності регулярного оцінювання ризиків у публічній службі, зокрема у сферах, пов'язаних із розпорядженням фінансами, державними закупівлями, ліцензуванням тощо.

Корупційні ризики можуть виникати через поєднання організаційних, правових, економічних та психологічних чинників. Їх джерела можна умовно поділити на внутрішні (ті, що походять із середовища самого органу влади) та зовнішні (пов'язані з впливом зовнішніх суб'єктів).

До внутрішніх чинників належать: недосконалість внутрішніх регламентів та процедур прийняття рішень, що надають посадовим особам надмірну дискрецію, відсутність належного контролю з боку керівництва, низький рівень службової етики та корпоративної культури, непрозорість кадрових процедур (призначення, оцінювання, підвищення), недостатній рівень професійної підготовки державних службовців у сфері антикорупційного законодавства, наявність конфлікту інтересів, що не врегульовується належним чином.

Зовнішні чинники включають: політичний тиск на службовців, вплив бізнес-структур та олігархічних груп, недовіру населення до державних

інститутів, низьку оплату праці при високій відповідальності, загальну толерантність суспільства до корупційної поведінки [12].

Усі ці елементи створюють потенційні ситуації, у яких службовець може поставити приватний інтерес вище публічного. Головною метою державного службовця є служіння державі та суспільству, а не реалізація особистих або групових інтересів. Коли ж система стимулів або контрольних механізмів не підтримує ці принципи, виникає простір для корупційних ризиків.

Ідентифікація та оцінювання корупційних ризиків є фундаментальними елементами превентивної антикорупційної політики. Суть цього процесу полягає у виявленні ситуацій, процесів або посад, які потенційно можуть створювати передумови для корупційних проявів. Такий підхід відповідає міжнародним стандартам належного врядування та принципам «підхід, що ґрунтується на ризиках (risk-based approach)», які активно використовуються в країнах Європейського Союзу і Група держав проти корупції [13].

The population: experience of interaction with sectors and corruption experience

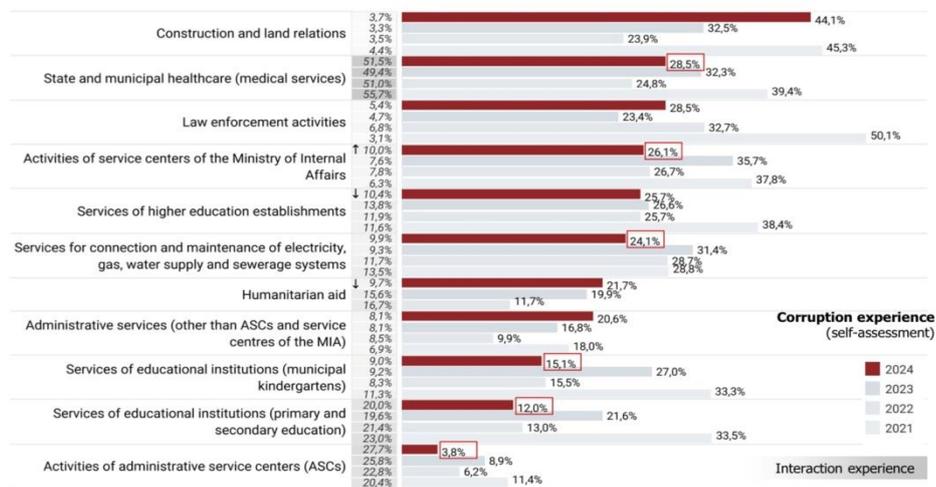

Рис. 1.2. Досвід населення щодо взаємодії з корупцією в різних сферах життя [53]

Процедура оцінювання корупційних ризиків складається з кількох взаємопов'язаних етапів, які визначені НАЗК та підтримуються міжнародними підходами (зокрема, рекомендаціями Посібник ОЕСР з питань доброчесності в державному секторі, 2020):

Підготовчий етап: на цьому етапі визначаються мета, обсяг і межі оцінювання, формуються робочі групи, відповідальні за проведення аналізу. До складу груп зазвичай входять представники кадрової служби, юридичного відділу, підрозділів внутрішнього аудиту, фінансового контролю та громадськості. Важливо, щоб учасники оцінювання були незалежними від керівництва, щодо якого здійснюється аналіз.

Ідентифікація ризиків: це ключовий етап, на якому визначаються конкретні процеси або ситуації, що можуть містити корупційну складову. Для цього використовуються такі методи: аналіз нормативно-правових актів, що регламентують діяльність органу, вивчення процедур, у яких є висока дискреція (свобода розсуду службовця), інтерв'ювання працівників та опитування громадян, аналіз типових порушень, виявлених у минулих роках, розгляд даних судових рішень, аудиторських звітів, інформації НАБУ чи НАЗК [14].

Оцінювання рівня ризиків: для кожного виявленого ризику визначаються ймовірність його виникнення та можливі наслідки. Зазвичай використовується трирівнева шкала: низький, середній, високий ризик. Наприклад, ризик «впливу сторонніх осіб на кадрові рішення» має високу ймовірність у разі політичної залежності органу і значні наслідки, якщо порушує принципи добору кадрів за заслугами.

Розроблення заходів реагування: для кожного ризику визначаються конкретні механізми контролю та профілактики, такі як: зміна внутрішніх регламентів і процедур, посилення електронного документообігу, запровадження системи «подвійного контролю» або незалежного погодження рішень; регулярне навчання персоналу з антикорупційних питань, створення умов для захисту викривачів корупції.

Моніторинг і перегляд: ризики не є статичними - вони змінюються залежно від політичної ситуації, законодавчих новацій чи кадрових змін. Тому НАЗК рекомендує щорічно переглядати результати оцінки ризиків і оновлювати антикорупційні програми.

В Україні вже накопичено значний практичний досвід виявлення корупційних ризиків. Наприклад, у Міністерстві освіти і науки України у межах антикорупційної програми на 2023 - 2025 роки було визначено такі ризики: прийняття рішень щодо акредитації освітніх програм без належного обґрунтування, вплив на конкурсні комісії під час призначення керівників закладів освіти, неефективне використання бюджетних коштів на наукові проекти [15].

У Державній податковій службі типові ризики стосуються: можливості зловживань при камеральних перевірках; вибірковості у застосуванні штрафних санкцій; несанкціонованого доступу до баз даних платників податків.

Міністерство охорони здоров'я України у своїй антикорупційній програмі вказує на ризики під час: розподілу державних закупівель лікарських засобів, ліцензування медичних закладів; формування переліків безоплатних послуг.

Population: experience interacting with sectors and corruption experience

Sectors of activity	Of those who had contact with the sector			
	Corruption experience based on self-assessment	Initiated by visitors	Initiated by officials	Had contact with the sector
Construction and land relations	44,1%	13,8%	38,9%	3,7%
State and municipal healthcare (medical services)	↓ 28,5%	11,5%	↓ 21,8%	51,5%
Law enforcement activities	28,5%	8,6%	24,3%	5,4%
Activities of service centers of the Ministry of Internal Affairs	↓ 26,1%	↓ 11,0%	↓ 20,7%	10,0%
Services of higher education institutions	25,7%	9,9%	22,2%	10,4%
Services for connection and maintenance of electricity, gas, water supply and sewerage systems	24,1%	10,1%	20,5%	9,9%
Humanitarian aid	21,7%	3,3%	↑ 13,8%	9,7%
Administrative services (other than ASCs and service centres of the MIA)	20,6%	↓ 4,5%	15,5%	8,1%
Services of educational institutions (municipal kindergartens)	↓ 15,1%	↓ 4,5%	14,9%	9,0%
Services of educational institutions (elementary and secondary education)	↓ 12,0%	6,4%	↓ 8,5%	20,0%
Activities of administrative service centers (ASCs)	↓ 3,8%	↓ 2,5%	↓ 4,3%	27,7%

Рис. 1.3. Відсотковий коефіцієнт сфер, в яких населення стикалося з корупцією [53]

Усі ці приклади демонструють, що ризики є специфічними для кожного сектору, тому оцінка повинна враховувати особливості діяльності органу.

Згідно зі статтею 17 Закону України «Про запобігання корупції», одним із механізмів зниження корупційних ризиків є внутрішній контроль. Його головне завдання - своєчасно виявляти недоліки в діяльності органу, оцінювати ефективність внутрішніх процедур, запобігати конфлікту інтересів і зловживанням владою.

Внутрішній аудит, визначений у постанові Кабінету Міністрів «Деякі питання здійснення внутрішнього аудиту та утворення підрозділів внутрішнього аудиту», є інструментом незалежної оцінки ефективності управління ризиками. Він допомагає виявляти прогалини у внутрішньому контролі, які створюють потенційні корупційні загрози [16].

Ефективна система контролю базується на принципах: розподілу повноважень між підрозділами, документування рішень і ведення електронних реєстрів, публічності (оприлюднення рішень, звітів, тендерів), відповідальності керівництва за створення середовища нульової толерантності до корупції.

Важливим компонентом управління корупційними ризиками є громадський контроль. Закону України «Про запобігання корупції» гарантує право громадських об'єднань, журналістів та громадян брати участь у формуванні антикорупційної політики. Участь громадськості може проявлятися у: громадському моніторингу державних закупівель (платформи DoZorro, ProZorro), спостереженні за конкурсами на державну службу, поданні звернень про можливі корупційні прояви, участі у засіданнях антикорупційних комісій при органах влади [17].

Міжнародні організації підкреслюють, що саме поєднання внутрішніх і зовнішніх механізмів контролює найкращою практикою управління корупційними ризиками.

1.3 Міжнародно-правові стандарти запобігання корупції

Міжнародно-правові стандарти запобігання корупції становлять комплекс норм, принципів і рекомендацій, сформованих у межах міжнародних організацій та міждержавних об'єднань з метою протидії корупції як глобальному явищу, що загрожує сталому розвитку, верховенству права, безпеці та ефективному функціонуванню інституцій. Корупція набула наднаціонального характеру, тому боротьба з нею потребує впровадження єдиних підходів, створення механізмів моніторингу та оцінювання, що дозволяють забезпечити результативність антикорупційної політики. Міжнародно-правові стандарти відіграють важливу роль, оскільки вони формують основу для побудови національних систем запобігання корупції, визначають рамкові зобов'язання держав, сприяють обміну передовим досвідом та узгодженню антикорупційних заходів на глобальному й регіональному рівнях. У сучасному світі ключовими документами, на які спираються держави при розробці власних антикорупційних стратегій, є Конвенція ООН проти корупції 2003 року, Кримінальна та Цивільна конвенції про боротьбу з корупцією Ради Європи, Конвенція Організації економічного співробітництва та розвитку про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб, а також стандарти, розроблені Групою держав проти корупції та іншими міжнародними інституціями.

Серед усіх міжнародних інструментів особливе місце займає Конвенція ООН проти корупції, яка стала першим універсальним документом, що охопив усі ключові напрями антикорупційної діяльності: запобігання, притягнення до відповідальності, міжнародне співробітництво, повернення активів та співпрацю між державами й приватним сектором. Конвенція містить широкий спектр зобов'язань, які стосуються організації системи запобігання корупції, включно зі створенням спеціальних антикорупційних органів, забезпеченням прозорості діяльності державних службовців, встановленням вимог до

поведінки посадових осіб і механізмів декларування доходів та майна. Конвенція не обмежується лише кримінально-правовими інструментами, а робить акцент на необхідності запобіжних заходів, розуміючи корупцію як комплексне соціальне явище, що вимагає системного підходу. Міжнародне співтовариство визнало, що лише покарання не здатне викоринити корупцію, а тому особливого значення набули механізми превенції, моніторингу доброчесності, забезпечення транспарентності, відкритості та підзвітності влади.

Антикорупційні стандарти, розроблені у межах ООН, підкреслюють необхідність формування ефективної інституційної архітектури запобігання корупції. Держави повинні створювати незалежні органи, наділені повноваженнями щодо попередження корупційних правопорушень, аналізу ризиків, контролю за дотриманням етичних стандартів у державному апараті та сприяння впровадженню антикорупційних програм. Це положення стало базовим для багатьох країн, включно з тими, що проходять шлях реформування державного управління, адже воно сприяє формуванню нових підходів до запобігання корупції, в яких превентивні механізми набувають більшої ваги, ніж каральні [18]. Конвенція передбачає також необхідність удосконалення публічних закупівель, що є однією з найбільш корупціогенних сфер, оскільки обіг значних фінансових ресурсів створює умови для зловживань. У документі наголошено на важливості відкритих процедур, участі суспільства, оприлюдненні інформації, застосуванні електронних інструментів, які дозволяють зменшити ризики корупційної складової.

Ще одним важливим елементом міжнародних антикорупційних стандартів є криміналізація корупційних діянь. Міжнародні та регіональні нормативні документи містять перелік правопорушень, які держави зобов'язані визнавати злочинами. До них належать підкуп національних посадових осіб, іноземних державних службовців та представників міжнародних організацій, зловживання впливом, привласнення майна, незаконне збагачення, легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом, та

інші діяння, пов'язані з корупцією. Метою такого підходу є формування мінімальних стандартів кримінально-правової відповідальності, що дозволяє забезпечити уніфікацію правових підходів та сприяє більш ефективному міжнародному співробітництву. Особливо актуальним є питання криміналізації підкупу іноземних посадових осіб. У сучасній економіці великі корпорації ведуть діяльність на міжнародному рівні, і корупційні схеми часто виходять за межі однієї держави. Запровадження кримінальної відповідальності за підкуп іноземних службовців дозволяє боротися з корупцією у міжнародному бізнесі та зміцнює довіру у торговельних міжнародних та міжнародно-економічних відносинах.

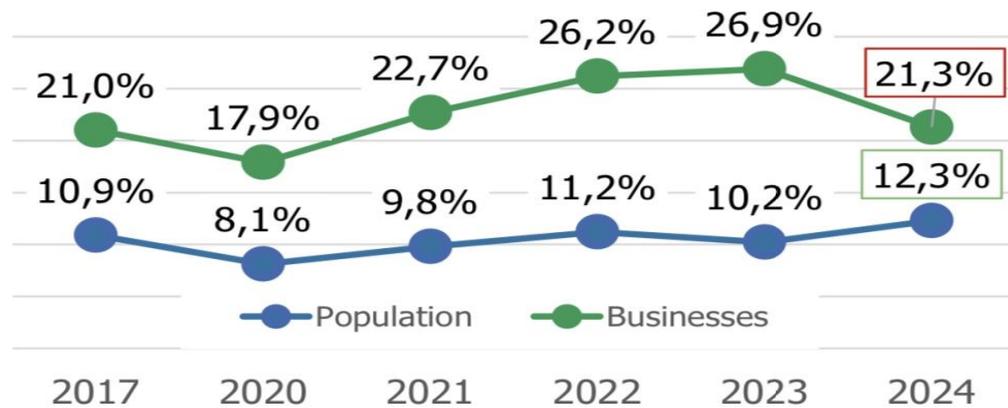
Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією є унікальним документом, що регулює відшкодування шкоди, завданої корупційними діями, включаючи моральну й матеріальну шкоду, та містить положення щодо захисту викривачів. Викривачі відіграють ключову роль у виявленні корупційних злочинів, адже вони часто є єдиним джерелом інформації про неправомірні дії [19]. Міжнародні стандарти наголошують на необхідності їхнього захисту від переслідування, звільнення та інших негативних наслідків. Це положення поступово знаходить своє відображення у законодавстві багатьох держав, що свідчить про зростання усвідомлення важливості інституту викривачів.

Суттєву роль у розвитку антикорупційних стандартів відіграє Група держав проти корупції, що здійснює моніторинг виконання державами своїх антикорупційних зобов'язань. Через систему раундів оцінювання Група держав проти корупції аналізує законодавство та практику, надає рекомендації та оцінює їхнє виконання. Такий підхід сприяє підвищенню рівня відповідальності держав та забезпечує ефективну імплементацію міжнародних стандартів. Особливо важливим є те, що у діяльності Групи держав проти корупції зосереджено увагу не лише на антикорупційних інструментах у публічному секторі, а й на механізмах запобігання корупції у парламентській діяльності, судовій системі та серед вищих посадових осіб.

Європейський Союз активно формує власну систему антикорупційних стандартів, які стають обов'язковими для держав-членів та впливають на політику країн-кандидатів. ЄС приділяє особливу увагу відкритості публічного управління, запобіганню конфлікту інтересів, забезпеченню прозорості фінансування політичних партій та виборчих кампаній, реформуванню системи публічних закупівель та державної служби. Значний вплив мають директиви ЄС щодо захисту викривачів, протидії відмиванню коштів та забезпечення фінансової прозорості [20]. Європейський Союз робить акцент на поєднанні правових інструментів із розвитком цифрових технологій, які дозволяють мінімізувати корупційні ризики. Використання електронних закупівель, відкритих реєстрів бенефіціарних власників, електронних декларацій та інших цифрових інструментів є невід'ємним елементом сучасної антикорупційної політики. ЄС наголошує на важливості співпраці між країнами у сфері обміну інформацією, фінансового моніторингу, виявлення незаконних активів та їхнього повернення [21].

Важливим компонентом міжнародно-правових стандартів запобігання корупції є розвиток системи повернення активів, які були незаконно виведені з держав. Конвенція ООН проти корупції створила універсальний механізм, що передбачає обов'язок держав співпрацювати у пошуку, арешті, конфіскації та поверненні незаконно виведених коштів. Повернення активів стало одним із найбільш інноваційних елементів міжнародного права, оскільки воно дозволяє державам не лише карати винних, а й відновлювати справедливість, повертаючи суспільству вкрадені ресурси. Практика багатьох країн свідчить про те, що такі механізми є складними, але ефективними, особливо коли між державами існує високий рівень довіри та співробітництва. Важливою складовою цього процесу є фінансовий моніторинг, обмін інформацією між установами, міжнародними організаціями та правоохоронними органами, використання сучасних технологій для виявлення транснаціональних схем відмивання коштів.

Глобальні стандарти наголошують на важливості залучення громадянського суспільства та засобів масової інформації до антикорупційної діяльності. Багато міжнародних документів прямо визначають, що держава повинна забезпечувати доступ громадськості до інформації, створювати умови для діяльності незалежних журналістів, аналітичних центрів та неурядових організацій. Це пов'язано з тим, що відкритість та громадський контроль є важливими інструментами запобігання зловживанням, а участь суспільства дозволяє виявляти проблеми, які можуть залишатися непомітними для державних органів. Міжнародні стандарти підкреслюють важливість формування культури доброчесності, освітніх програм, підвищення обізнаності громадян та розвитку етичних принципів державної служби.

53

Рис. 1.4 Частка населення/бізнесу спроможних викрити корупцію [53]

Значного розвитку міжнародно-правові стандарти протидії корупції набули у контексті боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом. Спеціалізовані організації, такі як Міжнародна група з протидії відмиванню брудних грошей (далі ФАТФ), сприяння ефективному здійсненню правових, нормативних та оперативних заходів щодо боротьби з відмиванням коштів, фінансуванню тероризму та іншими загрозами для цілісності міжнародної фінансової системи [22]. Ці рекомендації включають вимоги до банків та інших фінансових установ щодо ідентифікації клієнтів, виявлення підозрілих транзакцій, обов'язкового повідомлення про фінансові операції, що

можуть мати незаконний характер. Міжнародна система контролю за фінансовими потоками стала одним із ключових інструментів у боротьбі з корупцією, оскільки дозволяє не лише виявляти незаконні доходи, а й перешкоджати їхньому переміщенню та використанню. Важливою складовою рекомендацій ФАТФ є вимога до держав створювати підрозділи фінансової розвідки, які мають повноваження щодо аналізу фінансових операцій та взаємодії з іншими країнами.

Міжнародно-правові стандарти зосереджують увагу і на необхідності створення ефективної системи контролю за доходами та майном державних службовців. Декларації посадових осіб, механізми перевірки достовірності інформації, обмеження щодо подарунків, врегулювання конфлікту інтересів, обмеження на сумісництво та післякарантинні обмеження є важливими інструментами, які дозволяють запобігти корупції ще до того, як вона набуде кримінального виміру. Міжнародні документи наголошують на тому, що держави повинні створювати дієві механізми відповідальності за порушення правил етичної поведінки, оскільки їхнє невиконання може призвести до виникнення корупційних ризиків.

Сучасні міжнародні стандарти визнають корупцію глобальним викликом, який потребує комплексної відповіді. З цієї причини вони охоплюють не лише правові інструменти, а й соціально-економічні та культурні аспекти. Одним із ключових принципів міжнародних документів є принцип нульової толерантності до корупції, який передбачає, що держава має не лише карати винних, а й створювати умови, у яких корупція буде невігідною та ризикованою. Це передбачає впровадження системи ризик-менеджменту, реформування кадрової політики, діджиталізацію державних послуг, удосконалення управління фінансами, забезпечення відкритості бюджетних процесів, підвищення якості публічного адміністрування та розвиток громадського контролю.

Усі міжнародні антикорупційні стандарти підкреслюють важливість політичної волі як ключової передумови для ефективної боротьби з корупцією.

Жодні законодавчі зміни не матимуть результату, якщо керівництво держави не демонструватиме готовності до реальних реформ. У цьому контексті міжнародно-правові інструменти виконують роль як нормативного, так і політичного механізму тиску, який може стимулювати країни до посилення антикорупційної діяльності. Імплементация міжнародних стандартів США, країн Європи, Азії та інших регіонів показує, що такі стандарти стають важливим елементом міжнародного співробітництва, що дозволяє обмінюватися досвідом, формувати спільні механізми та створювати глобальну систему протидії корупції [23].

Таким чином, міжнародно-правові стандарти запобігання корупції становлять цілісний комплекс норм, рекомендацій та принципів, спрямованих на формування ефективної системи протидії корупційним проявам на національному та міжнародному рівнях. Їхнє значення полягає не лише у встановленні правових вимог, а й у сприянні формуванню культури доброчесності, забезпеченні відкритості та прозорості влади, створенні ефективних механізмів контролю та відповідальності, розвитку міжнародної кооперації та зміцненні верховенства права. Сучасні стандарти акцентують увагу на інституційних реформах, міжнародному співробітництві та цифровізації процедур, що у сукупності формує основу для боротьби з корупцією як із глобальним явищем. Міжнародно-правові акти є вказівником для держав у формуванні стратегій розвитку, спрямованих на очищення влади, підвищення ефективності державного управління, створення умов для сталого економічного розвитку та зміцнення демократичних інституцій. Втілення цих стандартів у національну практику є не лише юридичним, а й політичним та моральним зобов'язанням кожної держави перед власними громадянами та міжнародною спільнотою.

РОЗДІЛ 2

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЧИННИКИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ УКРАЇНИ

2.1 Антикорупційна політика держави: зміст, принципи та стратегічні орієнтири

Антикорупційна політика держави є фундаментальним елементом системи публічного управління, що визначає комплекс заходів, інституційних механізмів, правових норм та стратегічних рішень, спрямованих на запобігання, виявлення та протидію корупції. У сучасних умовах корупція розглядається не лише як кримінально каране діяння, а як глибоко вкорінена соціально-політична проблема, що призводить до деформації державного управління, підриває довіру громадян до інституцій, обмежує можливості економічного розвитку, сприяє нерівності та створює сприятливі умови для інших видів злочинності. Саме тому антикорупційна політика має багатовимірний характер і потребує комплексного, системного й стратегічно орієнтованого підходу. Вона включає правові, організаційні, економічні, етичні, інформаційні та освітні компоненти, що у сукупності формують цілісну систему превенції та реагування на корупційні ризики.

Зміст антикорупційної політики держави формується на перетині двох ключових напрямів: превенції корупційних проявів і реагування на вже вчинені правопорушення. Превентивний компонент передбачає створення умов, у яких корупція стає не вигідною, ризикованою та обмеженою завдяки ефективним механізмам контролю, прозорості та відповідальності. До превентивних заходів належать удосконалення державного управління, зменшення надмірної бюрократії, впровадження відкритих процедур прийняття рішень, забезпечення підзвітності посадових осіб, створення ефективних систем внутрішнього та зовнішнього контролю, розвиток електронного урядування, оптимізація адміністративних послуг та

реформування сфери публічних закупівель [24]. Превентивний напрям є ключовим, оскільки дозволяє мінімізувати можливості для зловживань ще до їхнього виникнення.

Реактивний компонент антикорупційної політики включає виявлення та розслідування корупційних правопорушень, застосування кримінальних, адміністративних і дисциплінарних санкцій, конфіскацію незаконно набутого майна, повернення активів, усунення посадових осіб, які вчинили корупційні діяння, а також подальшу діяльність щодо усунення причин і умов, що сприяли правопорушенню. Раходи повинні бути невідворотними та ефективними, оскільки лише за умови справедливого покарання створюється чіткий сигнал про нетерпимість держави до корупції. Водночас сучасні антикорупційні підходи наголошують, що акцент виключно на каральних заходах є недостатнім, адже без глибоких структурних реформ навіть найкраща правоохоронна система не зможе усунути корупцію як явище.

Важливим елементом змісту антикорупційної політики держави є формування та розвиток спеціалізованих інституцій, які реалізують антикорупційні функції. До таких органів належать антикорупційні агентства, служби внутрішніх розслідувань, фінансові інспекції, підрозділи фінансової розвідки, спеціалізовані прокуратури та суди. Наявність незалежних і професійних органів дозволяє підвищити ефективність антикорупційних заходів, забезпечити неупереджене розслідування правопорушень і гарантувати належний рівень контролю за діяльністю державних службовців. Інституційна незалежність, прозорість кадрової політики, належне фінансування та підзвітність суспільству є ключовими чинниками успішного функціонування антикорупційних органів [25].

Не менш важливим складником антикорупційної політики є нормативно-правова база, яка визначає правові засади боротьби з корупцією, встановлює перелік корупційних правопорушень, визначає обмеження та вимоги до поведінки посадових осіб, регламентує процедури декларування доходів і майна, врегулювання конфлікту інтересів, забезпечення прозорості

діяльності державних органів, а також механізми відповідальності за порушення антикорупційних норм. Законодавча база повинна бути чіткою, узгодженою, стабільною та відповідати міжнародним стандартам. Саме гармонізація законодавства з міжнародними документами та практиками становить важливу передумову підвищення ефективності антикорупційної політики. У багатьох країнах впровадження сучасних антикорупційних законів відбувається за участю міжнародних організацій, які здійснюють моніторинг і оцінювання законодавства, надають рекомендації та підтримують держави у реалізації реформ.

Антикорупційна політика ґрунтується на певних принципах, які є основою її побудови. Одним із ключових принципів є принцип верховенства права, що означає обов'язковість дотримання законів усіма громадянами та посадовими особами, справедливе й неупереджене правосуддя, рівність перед законом та передбачуваність правового регулювання. Верховенство права є фундаментом, на якому базується антикорупційна система, оскільки лише за умови незалежності судів, чесності правоохоронних органів та прозорості державного управління можна забезпечити ефективну боротьбу з корупцією.

Принцип прозорості передбачає максимальну відкритість діяльності державних органів, доступ громадян і засобів масової інформації до інформації про функціонування влади, забезпечення відкритих процедур ухвалення рішень, оприлюднення нормативно-правових актів, бюджетних документів, звітів та іншої важливої інформації. Прозорість є важливою передумовою запобігання корупції, оскільки прихованість і непрозорість створюють умови для зловживань. Принцип підзвітності тісно пов'язаний із прозорістю і означає, що посадові особи несуть відповідальність за свої дії, повинні звітувати про використання ресурсів, прийняті рішення та виконання своїх обов'язків [26].

Принцип добросовісності є вкрай важливим, оскільки він формує етичну основу антикорупційної політики. Добросовісність передбачає чесність, неупередженість, професіоналізм та дотримання високих моральних

стандартів посадовими особами. Розвиток культури доброчесності потребує освітніх програм, тренінгів, формування етичних кодексів, впровадження системи контролю за виконанням етичних норм, а також застосування відповідних санкцій за їхнє порушення. Доброчесність є не лише моральною категорією, а й практичним інструментом, що дозволяє мінімізувати ризики корупційних проявів.

Принцип невідворотності покарання означає, що кожне корупційне правопорушення повинно бути виявлене, розслідуване та санкціоноване відповідно до закону. Невідворотність покарання є важливим психологічним фактором, що стримує потенційні корупційні дії. У цьому контексті особливо важливе значення має ефективність правоохоронних органів, їхня здатність незалежно діяти, забезпечувати оперативність розслідування та справедливість судових рішень.

Принцип комплексності передбачає, що антикорупційна політика повинна охоплювати всі напрями діяльності держави та суспільства, включати як превентивні, так і санкційні заходи, спрямовуватися на усунення причин і умов корупції, а не лише на покарання винних. Комплексний підхід базується на розумінні корупції як системного явища, яке не може бути подолане ізольованими рішеннями або фрагментарними реформами.

Принцип участі суспільства є надзвичайно важливим, оскільки антикорупційна політика не може бути ефективною без підтримки громадянського суспільства, бізнесу, засобів масової інформації та експертної спільноти. Активність громадян відіграє ключову роль у виявленні корупційних ризиків, моніторингу діяльності державних органів, оприлюдненні інформації про корупційні правопорушення та формуванні суспільної нульової толерантності до корупції [27]. Принцип участі суспільства передбачає створення умов для вільної діяльності журналістів, доступ до інформації, розвиток електронних інструментів взаємодії громадян з владою, підтримку діяльності громадських організацій.

Стратегічні орієнтири антикорупційної політики визначають довгострокові цілі, напрями та пріоритети діяльності держави у сфері боротьби з корупцією. Одним із першочергових стратегічних орієнтирів є зміцнення інституційної спроможності держави. Це передбачає удосконалення системи державного управління, підвищення професіоналізму державних службовців, реформу кадрової політики, оптимізацію адміністративних процедур, зменшення можливостей для зловживань та підвищення ефективності контролю. Інституційна спроможність включає формування сучасної, добре структурованої і незалежної антикорупційної інфраструктури, що здатна здійснювати моніторинг, аналіз та координацію діяльності у сфері запобігання корупції.

Іншим стратегічним орієнтиром є діджиталізація державного управління та впровадження електронних сервісів, що дозволяють мінімізувати контакт між громадянами та посадовими особами, зменшити бюрократичні процедури, забезпечити прозорість і доступність інформації. Використання сучасних технологій, електронних реєстрів, систем онлайн-голосування, електронних закупівель і відкритих даних значно знижує можливості для зловживань. Діджиталізація також дозволяє ефективно аналізувати дані, виявляти ризики та проводити моніторинг діяльності державних органів [28]. Стратегічні документи багатьох держав передбачають подальший розвиток цифрових платформ, що сприяють відкритості, підзвітності та зручності користування публічними послугами.

Підвищення рівня доброчесності та етичних стандартів державної служби також є стратегічним орієнтиром. Реформа державної служби має включати підвищення вимог до професійних та моральних якостей кандидатів, регулярні тренінги з питань етики, створення системи наставництва, внутрішніх комплаєнс-підрозділів та етичних комісій. Важливим є упровадження відкритих конкурсів, прозорих процедур призначення на посади, чітких правил оцінювання ефективності працівників та контролю за виконанням службових обов'язків. Етична поведінка посадових осіб повинна

бути не рекомендацією, а зобов'язанням, за порушення якого передбачається відповідальність.

Стратегічним орієнтиром є також розвиток антикорупційної освіти та формування суспільної культури нетерпимості до корупції. Освітні програми повинні охоплювати всі рівні - від школи до професійної перепідготовки державних службовців. Важливо виховувати у молоді цінності доброчесності, відповідальності, законності та активної громадянської позиції. Освіта відіграє важливу роль у формуванні стійкої антикорупційної поведінки та сприяє створенню соціального середовища, у якому корупція стає неприйнятною. Університети, громадські організації та експертні центри повинні здійснювати дослідження у сфері антикорупційної політики, розробляти навчальні курси, проводити просвітницькі заходи та сприяти співпраці між державою і суспільством.

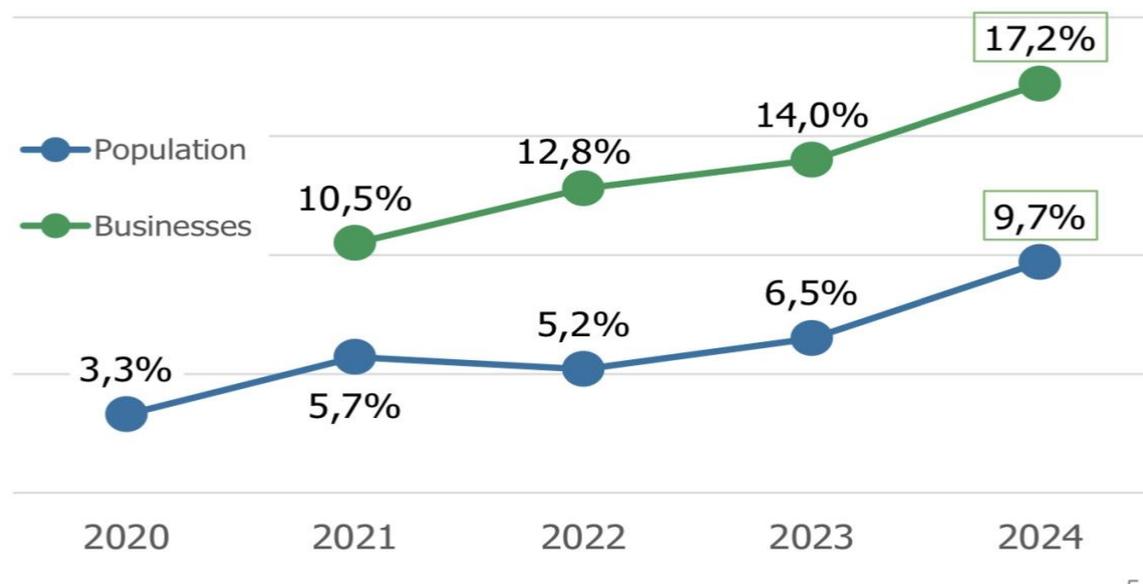

Рис. 2.1. Відсоткова частка тих хто повідомив про корупцію [53]

Важливим стратегічним напрямом є забезпечення ефективної взаємодії між державними органами, місцевим самоврядуванням, бізнесом та суспільством. Успішна антикорупційна політика неможлива без налагодженої комунікації, партнерства та обміну інформацією. Держава повинна

створювати умови, у яких бізнес зацікавлений у дотриманні антикорупційних стандартів, а громадськість має можливість здійснювати моніторинг та контроль. Залучення різних акторів сприяє формуванню цілісної екосистеми доброчесності, у межах якої запобігання корупції стає спільною відповідальністю [29].

Стратегічні орієнтири включають також міжнародне співробітництво, оскільки корупція є глобальним явищем, що виходить за межі національних кордонів. Участь держави у міжнародних антикорупційних ініціативах, дотримання міжнародних стандартів, співпраця у рамках міжнародних організацій, підписання та імплементація міжнародних конвенцій сприяють підвищенню ефективності національної антикорупційної політики. Міжнародне співробітництво дозволяє обмінюватися досвідом, проводити спільні розслідування, повернути незаконно виведені активи, координувати дії з іншими країнами та забезпечувати відповідність внутрішніх реформ світовим тенденціям.

Таким чином, антикорупційна політика держави є багатогранною системою, що охоплює широкий спектр заходів, інструментів і стратегій, спрямованих на створення ефективного механізму запобігання корупції, виявлення правопорушень та покарання винних. Її зміст визначається поєднанням превентивних і реактивних заходів, розвитком інституційної спроможності, формуванням ефективною нормативно-правовою бази, впровадженням сучасних технологій, підвищенням етичних стандартів та розвитком громадської участі. Принципи антикорупційної політики - прозорість, підзвітність, доброчесність, комплексність, верховенство права, невідворотність покарання та участь суспільства - формують її методологічну основу. Стратегічні орієнтири спрямовані на довгострокові цілі, які передбачають зміцнення інституцій, діджиталізацію державного управління, розвиток культури доброчесності, міжнародну кооперацію та формування суспільства у якому корупція є неприйнятною. Антикорупційна політика є не лише інструментом боротьби зі злочинністю, а й важливим фактором сталого

розвитку, зміцнення демократії, підвищення рівня довіри громадян до влади та покращення якості життя населення. Її ефективність визначається не лише наявністю відповідних законів, а й реальним втіленням принципів доброчесності та справедливості в повсякденну діяльність державних інституцій та суспільства загалом.

2.2 Законодавча база антикорупційної політики в Україні

Законодавча база антикорупційної політики в Україні є складною та багаторівневою системою нормативно-правових актів, що формують правові засади боротьби з корупцією, визначають механізми запобігання корупційним правопорушенням, регламентують діяльність спеціалізованих органів та встановлюють відповідальність за корупційні діяння. У сучасних умовах антикорупційне законодавство України охоплює цілий комплекс законів, підзаконних актів, стратегічних документів і міжнародних зобов'язань, що у сукупності утворюють правову інфраструктуру, спрямовану на забезпечення прозорості, доброчесності та підзвітності як у державному управлінні, так і в приватному секторі. Формування законодавчої бази антикорупційної політики в Україні відбувалося поступово, під впливом внутрішніх політичних процесів, вимог громадянського суспільства, практики боротьби з корупцією та міжнародних зобов'язань, особливо перед Радою Європи, Європейським Союзом та Організацією Об'єднаних Націй. Важливим поштовхом до глибинних реформ стали системні корупційні кризи, що зумовили потребу у формуванні комплексного, інституційно спроможного та правово збалансованого антикорупційного законодавства [30].

Центральним елементом правової основи антикорупційної політики є Закон України «Про запобігання корупції», який становить базовий нормативно-правовий акт, що визначає поняття корупції, систему суб'єктів, відповідальних за запобігання корупції, правила щодо запобігання конфлікту інтересів, порядок фінансового контролю, вимоги до декларацій, обмеження

для державних службовців та принципи антикорупційної політики. Прийняття цього закону стало поворотним моментом у формуванні сучасної антикорупційної політики, оскільки він вперше встановив комплексний підхід до запобігання корупції, визначивши превентивні механізми як основний інструмент боротьби з корупційними проявами. Закон регламентує діяльність Національного агентства з питань запобігання корупції, визначає його повноваження щодо моніторингу способу життя, перевірки декларацій, контролю за дотриманням антикорупційних обмежень, розробки державної антикорупційної політики, проведення оцінки корупційних ризиків, здійснення антикорупційної експертизи та координації діяльності у сфері запобігання корупції.

Другим ключовим нормативно-правовим актом є Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України». Він визначає статус, повноваження та організаційні засади діяльності НАБУ як спеціалізованого правоохоронного органу, що здійснює досудове розслідування корупційних злочинів, вчинених високопосадовцями. Закон встановлює вимоги добору кадрів, порядок призначення Директора НАБУ, принципи незалежності бюро, а також механізми громадського контролю. Прийняття цього закону було пов'язане з потребою створення незалежного антикорупційного органу, здатного розслідувати складні корупційні злочини, які традиційно залишалися без належного реагування з боку правоохоронної системи [31].

Важливим елементом законодавчої бази стало прийняття Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», який регламентує діяльність АРМА. Цей закон спрямований на забезпечення ефективного розшуку, арешту, конфіскації та управління активами, набутими злочинним шляхом. Він визначає механізми доступу до реєстрів, міжнародного співробітництва, а також процедуру передачі майна в управління. Створення такого органу стало одним із ключових елементів реформи, оскільки раніше арештовані активи часто знецінювалися, втрачалися

або незаконно відчужувалися, що знижувало ефективність боротьби з корупцією [32].

Судовий компонент антикорупційної системи врегульовано Законом України «Про Вищий антикорупційний суд». У цьому законі визначено організаційну структуру, повноваження та процедуру добору суддів, а також особливості здійснення судочинства у справах корупційної спрямованості. ВАКС був створений як незалежна та спеціалізована судова інституція, здатна забезпечити швидке та справедливе розгляд справ, пов'язаних із топкорупцією. Закон передбачає особливі процедури конкурсного добору суддів із залученням міжнародних експертів, що мало на меті гарантувати високий рівень професіоналізму та доброчесності суддівського корпусу.

Основою кримінально-правового регулювання є Кримінальний кодекс України, у якому визначено перелік корупційних злочинів, такі як зловживання владою або службовим становищем, незаконне збагачення, підкуп, пропозиція або надання неправомірної вигоди, декларування недостовірної інформації, заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем, відмивання коштів, пов'язаних з корупцією. Кримінальний кодекс також встановлює санкції за ці злочини, включаючи позбавлення волі, штрафи, позбавлення права обіймати певні посади та конфіскацію майна. У різні роки до кодексу вносилися зміни, спрямовані на вдосконалення механізмів кримінальної відповідальності, уточнення складів злочинів, відновлення інституту незаконного збагачення та узгодження норм із міжнародними стандартами [33].

Антикорупційний компонент адміністративного законодавства регулюється Кодексом України про адміністративні правопорушення, що визначає відповідальність за несвоєчасне подання декларацій, порушення вимог щодо запобігання конфлікту інтересів, недотримання етичних стандартів та інші правопорушення. Адміністративна відповідальність є важливою складовою антикорупційної політики, оскільки вона дозволяє

реагувати на менш тяжкі порушення, що не досягають рівня кримінального злочину, але становлять значний ризик для доброчесності державної служби.

Окреме місце у законодавчій базі займають нормативні акти щодо врегулювання конфлікту інтересів. Закон «Про запобігання корупції» встановлює чіткі правила щодо того, як посадові особи повинні діяти у разі виникнення приватного інтересу, що може вплинути на виконання ними службових обов'язків. Механізм врегулювання конфлікту інтересів включає обов'язок повідомлення, передачі повноважень та інші дії, спрямовані на запобігання неправомірному впливу приватного інтересу на службові рішення. Виконання цих обов'язків контролюється НАЗК, яке має право складати протоколи про адміністративні правопорушення та звертатися до суду [34].

Надзвичайно важливим компонентом законодавчої бази є система фінансового контролю. Вона охоплює подання декларацій, перевірку їхньої достовірності, моніторинг способу життя, контроль за майновими змінами та виявлення необґрунтованих активів. Законодавство встановлює обов'язок подання декларацій широким колом посадових осіб. НАЗК має право проводити повні перевірки декларацій, аналізувати доходи та витрати, виявляти незаконні активи та повідомляти правоохоронні органи про правопорушення. Електронне декларування стало однією з найбільш прогресивних реформ, що забезпечила високий рівень прозорості інформації про майно посадовців.

Значний обсяг законодавства присвячений боротьбі з корупцією у сфері публічних закупівель. Закон України «Про публічні закупівлі» встановлює вимоги щодо відкритості закупівельних процедур, електронних торгів, оприлюднення інформації про закупівлі в системі ProZorro, контролю за доброчесністю учасників та відповідальності за порушення. Застосування електронних інструментів значно знизило ризики маніпуляцій та зловживань, а сама система стала однією з найуспішніших антикорупційних реформ [35].

Businesses: experience interacting with sectors and corruption experience

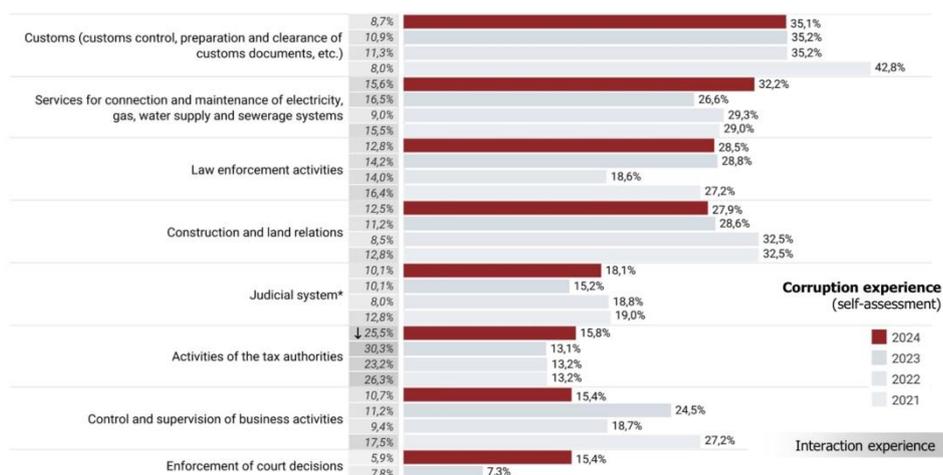

Рис. 2.2. Досвід бізнесу стикання з корупцією [53]

Важливим елементом законодавчої бази є захист викривачів. Законодавство України передбачає гарантії захисту осіб, які повідомляють про корупційні правопорушення, включно з конфіденційністю, заборонаю переслідування, правом на відшкодування шкоди та використання захищених каналів повідомлення. Наявність ефективного механізму захисту викривачів є невід’ємною частиною сучасної антикорупційної політики, оскільки такі особи часто є ключовим джерелом інформації про зловживання.

Окремим напрямом є законодавство щодо запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» встановлює вимоги для банків і фінансових установ щодо фінансового моніторингу, ідентифікації клієнтів, виявлення підозрілих операцій, а також механізми взаємодії з правоохоронними органами. Ці норми тісно пов’язані з антикорупційною політикою, оскільки значна частина корупційних доходів легалізується через фінансову систему.

Стратегічним документом є Антикорупційна стратегія України та державна програма з її реалізації. У цих документах визначено основні напрями державної політики на кілька років, цілі, показники ефективності,

інституційні та правові пріоритети, механізми моніторингу та оцінювання. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021 – 2025 роки» формує правову основу стратегічного планування та визначає НАЗК як координатора цього процесу. Наявність стратегії є обов'язковою умовою для узгодженості та системності антикорупційної політики [36].

Українське законодавство також враховує міжнародні стандарти. Нормативно-правові акти України регулярно адаптуються під міжнародні стандарти, що дозволяє забезпечити відповідність національної системи глобальним вимогам. Особливого значення міжнародні стандарти набули у зв'язку з євроінтеграційним курсом України, оскільки виконання антикорупційних вимог є ключовим для отримання фінансової допомоги та подальшого просування у перемовинах з Європейським Союзом.

Законодавча база антикорупційної політики включає також значну кількість підзаконних актів, зокрема постанов Кабінету Міністрів, наказів міністерств, методичних рекомендацій і стандартів. Ці документи деталізують процедури проведення антикорупційних перевірок, методики оцінювання корупційних ризиків, інструкції щодо декларування, порядок проведення службових розслідувань, регламенти внутрішнього контролю. Розгалуженість підзаконних актів робить систему більш гнучкою та дозволяє оперативно реагувати на виклики, що виникають.

Таким чином, законодавча база антикорупційної політики в Україні є багатокомпонентною системою, що охоплює широкий спектр норм і механізмів, спрямованих на створення ефективної інфраструктури запобігання та протидії корупції. Її розвиток триває, оскільки в умовах політичних, економічних та соціальних змін постійно виникає потреба в оновленні, адаптації та вдосконаленні правового регулювання. Наявність комплексної законодавчої бази створює фундамент для ефективної боротьби з корупцією, але її дієвість визначається не лише якістю законів, а й рівнем їхнього реального виконання, інституційною спроможністю органів державної влади, політичною волею та активністю громадянського суспільства.

2.3 Оцінка ефективності діяльності антикорупційних органів

Оцінка ефективності діяльності антикорупційних органів є одним із ключових інструментів моніторингу та вдосконалення антикорупційної політики, оскільки дозволяє не лише виміряти результативність роботи спеціалізованих інституцій, а й визначити існуючі проблеми, прогалини і можливості для подальшого розвитку. У контексті сучасних держав, зокрема тих, що проходять трансформаційні процеси, створення антикорупційних органів є важливим кроком до забезпечення прозорості влади, підвищення рівня громадської довіри та запровадження стандартів доброчесності. Проте формальне існування таких інституцій не гарантує їх реальної ефективності. Тому оцінювання їхньої діяльності повинно базуватися на комплексному аналізі, що враховує законодавчі засади, організаційну структуру, кадрову політику, незалежність, ресурсне забезпечення, рівень взаємодії з іншими органами, результати розслідувань, показники запобігання корупції, вплив на правову культуру та загальні зміни в антикорупційній екосистемі.

У більшості країн, включно з Україною, антикорупційна інфраструктура складається з кількох взаємодоповнюючих інституцій, серед яких превентивні органи, такі як агентства з запобігання корупції, правоохоронні органи, що розслідують корупційні злочини, антикорупційні прокуратури, спеціалізовані суди та органи, відповідальні за розшук і управління активами. Для повноцінної оцінки їхньої діяльності важливо враховувати специфіку кожної інституції, її функціональне призначення та правову природу. Так, превентивні органи зосереджені на профілактиці корупції, аналізі ризиків, формуванні політичних документів і стандартизованих процедур, що мають на меті зменшити можливості для зловживань. Натомість правоохоронні та судові інституції орієнтовані на виявлення, розслідування, переслідування та покарання корупційних правопорушень. Органи управління активами

забезпечують фінансове відшкодування збитків, завданих корупцією, що є важливою складовою комплексної антикорупційної діяльності.

Ефективність антикорупційних органів можна оцінювати за низкою критеріїв, які традиційно поділяються на організаційні, функціональні, результативні, процедурні та інституційні. Організаційні критерії охоплюють питання незалежності, автономії та ресурсного забезпечення. Ефективний антикорупційний орган повинен мати достатній рівень гарантій від політичного втручання, чітку законодавчу базу, прозору процедуру призначення керівництва, стабільний бюджет та інституційну спроможність. Функціональні критерії включають аналіз того, наскільки орган виконує свої основні завдання: чи проводить він антикорупційні експертизи, чи здійснює якісний фінансовий контроль, чи належно веде розслідування, чи виявляє корупційні ризики та чи забезпечує аналітичну підтримку політики. Результативні критерії оцінюють конкретні досягнення: кількість виявлених правопорушень, результати розслідувань, кількість обвинувальних вироків, обсяги повернутих активів, ефективність превентивних заходів. Процедурні критерії стосуються дотримання процесуальних строків, прозорості діяльності, доступності публічної інформації, дотримання прав учасників процесу та мінімізації корупційних ризиків у діяльності самих органів. Інституційні критерії охоплюють рівень взаємодії між антикорупційними органами, узгодженість їхніх дій, наявність спільних стратегій і координаційних механізмів [37].

Ключовою складовою оцінки ефективності превентивних антикорупційних органів є аналіз того, наскільки вони здатні впливати на формування антикорупційної політики, створення правил для державного сектору та зміну інституційної культури. До таких органів, зокрема, належать агентства з питань запобігання корупції, які відповідальні за контроль декларацій, оцінку конфлікту інтересів, розробку та реалізацію антикорупційних стратегій. Ефективність їх діяльності залежить від якості аналітичної роботи та здатності вчасно виявляти системні прогалини, а також

від результативності заходів з контролю, таких як перевірки декларацій або проведення роз'яснювальної роботи щодо етичної поведінки посадових осіб. Важливо оцінювати не лише кількісні показники, як-от кількість перевірених декларацій, але й якість виявлених порушень та вплив на загальний рівень прозорості. Ефективні превентивні органи також повинні сприяти розвитку доброчесності в державному секторі через освітні програми, розробку галузевих стандартів, оцінку корупційних ризиків та підтримку інституційних змін. Належний рівень прозорості їхньої діяльності та незалежність керівництва є критично важливими для довіри суспільства.

У свою чергу, ефективність правоохоронних антикорупційних органів визначається здатністю проводити якісні та незалежні досудові розслідування, виявляти посадових осіб, причетних до корупційних злочинів, збирати докази відповідно до процесуальних норм, взаємодіяти з іншими органами та забезпечувати передачу справ до суду.

Оцінка їх діяльності ґрунтується на таких показниках, як кількість відкритих проваджень, кількість справ, переданих до суду, рівень складності та суспільної значущості справ, а також кількість реальних результатів у вигляді вироків або угод.

Однак важливо враховувати, що кількісні показники не завжди відображають реальну ефективність: надмірний акцент на статистику може призвести до відкриття великої кількості дрібних проваджень, що не мають значного впливу на корупційну систему. Більш вагомими є показники структури справ, їх якість та стратегічний ефект.

Антикорупційні прокуратури відіграють важливу роль у забезпеченні належного підтримання публічного обвинувачення. Ефективність таких органів оцінюється за здатністю забезпечити незалежність прокурорів, дотримання процесуальних норм, якість підготовки обвинувальних актів, ефективність взаємодії зі слідством та здатність представляти інтереси держави у складних справах. Оцінювання їх діяльності також включає аналіз внутрішньої дисципліни, доброчесності прокурорського корпусу та

спроможності протидіяти незаконному впливу. Прокурори є одним із ключових елементів антикорупційної системи, тому їхня результативність має безпосередній вплив на рівень довіри до всієї системи.

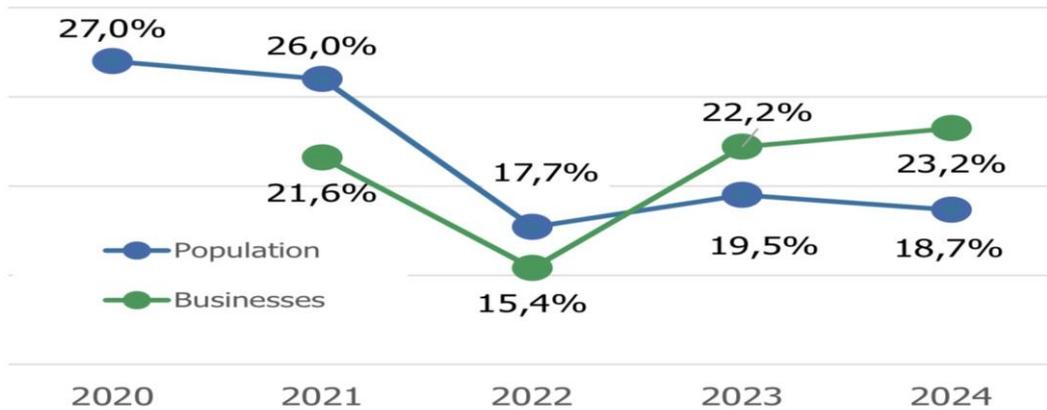

Рис. 2.3. Частка населення/бізнесу, які мають особистий корупційний досвід [53]

Судові органи, зокрема спеціалізовані антикорупційні суди, оцінюються за здатністю забезпечувати незалежне, справедливе та своєчасне правосуддя у справах про корупційні злочини. Основними критеріями є кількість розглянутих справ, якість судових рішень, рівень їх стійкості в апеляції, дотримання принципів змагальності та логічність мотивувальної частини рішень. Важливо також оцінювати час розгляду справ, оскільки затягування процесів знижує довіру громадськості та сприяє уникненню відповідальності. Незалежність суддів, їх добросесність та кадрова стабільність є ключовими чинниками, що впливають на ефективність антикорупційного правосуддя [38].

Оцінка діяльності органів з управління арештованими активами передбачає аналіз того, наскільки ефективно здійснюється розшук майна, отриманого злочинним шляхом, накладання арештів, збереження активів та їх підготовка до конфіскації. Важливими критеріями є обсяг активів, переданих в управління, якість управління, мінімізація втрат вартості майна, здатність органу забезпечувати прозорість процедур та наявність належних механізмів контролю. Органи такого типу мають функціонувати за принципами ринкової

ефективності, водночас дотримуючись суворих вимог до публічної підзвітності, оскільки управління арештованими активами часто пов'язане з високими корупційними ризиками.

Однією з важливих складових оцінки є ступінь довіри суспільства до антикорупційних органів. Громадська довіра є ключовим елементом легітимності їх діяльності. Високий рівень довіри означає, що громадяни готові співпрацювати з правоохоронними органами, повідомляти про корупцію, підтримувати антикорупційні ініціативи. Натомість недовіра може призвести до пасивності населення та відмови від взаємодії. Оцінка довіри включає аналіз соціологічних опитувань, рівень відкритості органів, комунікаційну стратегію та ставлення громадянського суспільства. Прозорість діяльності, регулярна звітність, доступність публічної інформації та взаємодія з медіа безпосередньо впливають на рівень довіри.

Ефективність антикорупційних органів значною мірою залежить від їхньої незалежності. Політичне втручання може проявлятися у тиску на керівників органів, маніпулюванні бюджетом, необґрунтованих перевірках, спробах впливу на кадрові рішення, законодавчих обмеженнях або відсутності необхідних повноважень. Тому оцінювання повинно враховувати аналіз фактичної незалежності інституцій, а не лише формальні гарантії. Важливо досліджувати реальні кейси втручання або спроби тиску, реакцію органів та можливості захисту від неправомірного впливу.

Критичним елементом оцінки є наявність інституційних ризиків корупції в самих антикорупційних органах. Уразі, коли інституція, що покликана боротися з корупцією, сама є корумпованою, довіра до антикорупційної політики руйнується. Тому необхідно оцінювати внутрішні механізми контролю, дисциплінарні процедури, систему внутрішнього аудиту, прозорість кадрових рішень та наявність механізмів запобігання конфлікту інтересів.

Окремо слід розглядати ефективність реалізації антикорупційних стратегій, які визначають довгострокові напрями роботи системи. Оцінка

стратегічної ефективності включає аналіз досягнення показників, визначених у стратегічних документах, рівень виконання планів, узгодженість між інституціями та вплив стратегічних документів на реальний стан справ. Стратегічна ефективність визначається також рівнем гнучкості системи, тобто здатністю адаптуватися до нових викликів, таких як зміни політичного середовища, нові форми корупції, цифрові ризики чи зовнішні загрози [39].

Важливим індикатором ефективності є реальний вплив роботи антикорупційних органів на зниження корупції в державі. Проте вимірювання цього впливу є складним завданням, оскільки рівень корупції залежить не лише від діяльності окремих органів, але й від соціально-економічних умов, політичної волі, рівня правової культури, прозорості економіки та функціонування державних інституцій загалом. Для оцінювання таких змін використовуються міжнародні індекси, зокрема Індекс сприйняття корупції, Індекс верховенства права, Індекс прозорості бюджетів та інші. Хоча вони не є безпосередніми показниками ефективності конкретних органів, їх динаміка може свідчити про загальні тенденції у сфері боротьби з корупцією.

Не менш важливо оцінювати економічний ефект діяльності антикорупційних органів. Корупція має значний негативний вплив на економіку, зокрема зменшує інвестиційну привабливість, призводить до втрат бюджету, знижує конкуренцію та гальмує розвиток малого і середнього бізнесу. Ефективна діяльність антикорупційних інституцій сприяє поверненню активів, збільшенню бюджетних надходжень, зниженню рівня тіньової економіки та покращенню інвестиційного клімату. Оцінка економічної ефективності включає аналіз вартості повернених активів, зекономлених коштів завдяки запобіганню корупційним схемам, а також макроекономічний вплив зниження рівня корупції [40].

У контексті оцінки ефективності антикорупційних органів важливу роль відіграє співпраця з міжнародними організаціями. Міжнародні партнери часто проводять зовнішні аудити, оцінки та надають рекомендації щодо вдосконалення системи. Така зовнішня оцінка дозволяє отримати

неупереджений погляд на діяльність органів, виявити системні слабкі місця та забезпечити відповідність міжнародним стандартам. Важливо враховувати, що міжнародні оцінки можуть впливати на підтримку антикорупційних реформ, фінансування та політичний тиск на органи влади.

Таким чином, оцінка ефективності діяльності антикорупційних органів є складним і багатовимірним процесом, що вимагає комплексного підходу, використання широкого спектра методів і критеріїв, аналізу внутрішніх і зовнішніх чинників та врахування реального впливу на державне управління, економіку й суспільство. Ефективні антикорупційні органи є не лише інструментом реагування на корупційні прояви, але й важливою частиною інституційної спроможності держави. Їхня результативність визначає, наскільки держава здатна захищати публічні ресурси, забезпечувати рівні можливості для громадян, гарантуючи справедливість і правовладдя. Успішне функціонування антикорупційної системи можливе лише за умов забезпечення її незалежності, прозорості, професійності та підзвітності перед суспільством. Оцінювання ефективності має стати не разовою дією, а постійним і системним процесом, який дозволяє не тільки контролювати діяльність органів, але й забезпечувати їхній розвиток, вдосконалення та адаптацію до нових викликів.

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ

3.1 Зарубіжний досвід правового регулювання боротьби з корупцією

Зарубіжний досвід правового регулювання боротьби з корупцією становить значний науково-практичний інтерес, оскільки саме на прикладі інших держав можна простежити ефективність різних моделей та механізмів запобігання, виявлення і протидії корупційним проявам. Країни Європейського Союзу, Сполучені Штати Америки та Сінгапур стали відомими завдяки високому рівню розвитку антикорупційних інституцій і нормативно-правових систем, у яких поєднано превентивні, регуляторні та санкційні механізми. Аналіз їхнього досвіду має важливе значення для країн, що перебувають у процесі становлення демократичних інститутів і формування прозорої системи державного управління. Дослідження зарубіжних моделей дозволяє визначити найуспішніші підходи, оцінити їхню ефективність у різних соціально-економічних контекстах і здійснити адаптацію до національних умов.

У країнах Європейського Союзу боротьба з корупцією ґрунтується на поєднанні норм як національного законодавства, так і наднаціональних актів, які формують загальний нормативний простір, спрямований на забезпечення прозорості, підзвітності та доброчесності в державному секторі й бізнес-середовищі. Європейський Союз розробив комплекс документів, спрямованих на запобігання та протидію корупції, таких як Антикорупційний пакет ЄС, директиви щодо протидії відмиванню коштів, директиви про захист викривачів, рекомендації Європейської комісії та стандарти, напрацьовані Групою держав проти корупції. Важливими наднаціональними документами є Конвенція ЄС про боротьбу з корупцією, Конвенція ООН проти корупції, які держави-члени зобов'язані імплементувати у свої правові системи.

Європейські антикорупційні стандарти мають імперативний характер у сфері фінансового контролю, публічних закупівель, прозорості фінансування політичних партій і діяльності лобістів [41].

Правове регулювання боротьби з корупцією в країнах ЄС, хоча й має спільні риси, значно відрізняється залежно від історичних, соціальних і політичних умов. Наприклад, у скандинавських країнах, таких як Швеція, Данія та Фінляндія, основою успішної антикорупційної політики є високий рівень відкритості влади, низький рівень політичної корупції та традиційно сильна правова культура. У цих країнах діє принцип максимального доступу до інформації, завдяки якому громадяни можуть отримати практично всі офіційні документи, що створює умови для широкого громадського контролю. Антикорупційні інституції в таких державах інтегровані в загальну систему публічного управління та спираються на превентивні механізми, а корупційні злочини розслідують звичайні правоохоронні органи. Ключовим елементом є довіра суспільства та низький рівень толерантності до корупції.

В інших країнах ЄС, зокрема таких як Італія, Франція, Німеччина та Іспанія, система боротьби з корупцією передбачає розгалужені правові механізми та спеціалізовані інституції. Наприклад, в Італії після низки політичних скандалів було створено складну структуру контролю за державними фінансами, посилено кримінальну відповідальність за корупційні діяння та запроваджено механізми моніторингу за діяльністю політичних партій. У Франції створено Вищий орган з питань прозорості у суспільному житті, який контролює декларації посадових осіб, розглядає конфлікти інтересів та забезпечує громадський нагляд за діяльністю урядовців. У Німеччині боротьба з корупцією ґрунтується на чітко структурованому кримінальному законодавстві, розвиненій правоохоронній системі та високому рівні внутрішнього контролю в державних установах і приватному секторі. У багатьох країнах ЄС активно впроваджуються інституційні механізми контролю за лобістською діяльністю, що встановлює стандарти

прозорості для представників бізнесу та громадських організацій, які взаємодіють з органами влади [42].

Особливо важливою складовою є законодавство про захист викривачів. Директива ЄС про захист викривачів зобов'язує держави-члени створити надійні механізми захисту осіб, які повідомляють про корупцію та інші правопорушення. Цей документ став ключовим у формуванні європейської культури прозорості та боротьби з незаконними практиками. У межах ЄС діє суворе законодавство про фінансовий моніторинг, яке регулює діяльність банків і фінансових установ у сфері запобігання відмиванню коштів. Директива ЄС у цій сфері встановлює жорсткі норми щодо ідентифікації клієнтів, перевірки фінансових операцій і виявлення підозрілих транзакцій.

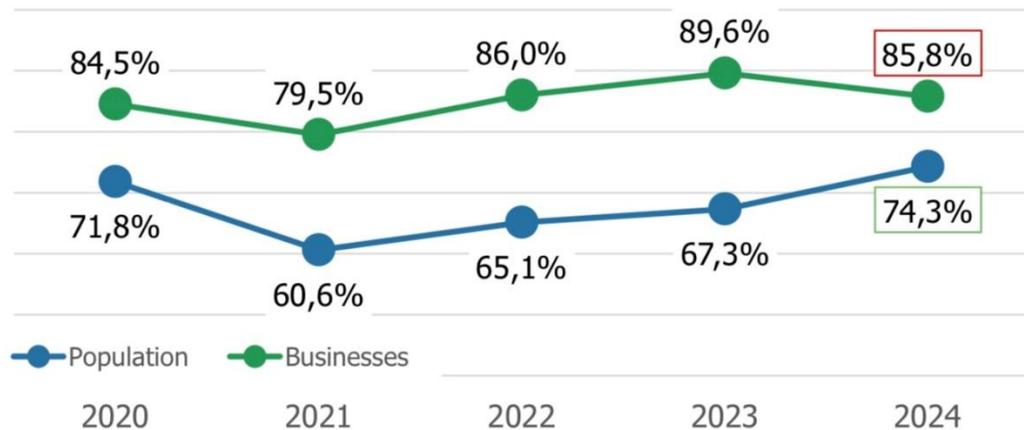

Рис. 3.1. Відсоток населення/бізнесу, які схвалюють діяльність викривачів [53]

У Сполучених Штатах Америки боротьба з корупцією має довгу історію та значний правовий фундамент. Основою є масштабне законодавство, яке включає норми кримінального права, механізми контролю за діяльністю федеральних службовців, антикорупційне регулювання приватного сектору та міжнародну юрисдикцію у сфері боротьби з корупцією. Одним із центральних нормативно-правових актів є Закон про корупцію за кордоном, який має екстериторіальну дію і встановлює кримінальну відповідальність за надання хабарів іноземним посадовим особам. Це один із найвпливовіших документів у світовій антикорупційній практиці, оскільки він змусив транснаціональні

корпорації запровадити суворі системи комплаєнсу для запобігання корупції у міжнародному бізнесі. Порушення норм цього закону тягне за собою значні штрафи, кримінальну відповідальність керівництва компаній та інші санкції.

У внутрішньодержавному вимірі США активно застосовують норми кримінального законодавства щодо боротьби з хабарництвом, шахрайством, маніпулюванням державними закупівлями, конфліктом інтересів та порушенням етичних стандартів. Федеральне бюро розслідувань відіграє ключову роль у розслідуванні корупційних злочинів, здійснюючи оперативно-розшукову діяльність та спеціальні операції. Антикорупційна політика у США базується на принципі суворої відповідальності, що застосовується до посадових осіб усіх рівнів. Окреме місце займає законодавство про етичні стандарти поведінки в державних органах, яке регламентує обмеження подарунків, фінансові інтереси, постслужбову діяльність та обов'язки посадових осіб щодо запобігання конфлікту інтересів [43].

США також мають розвинені механізми контролю за лобістською діяльністю, які зобов'язують лобістів реєструватися та подавати звіти про свої контакти з представниками влади. Це створює прозорий механізм впливу на політичні процеси і знижує корупційні ризики у взаємодії між бізнесом і державою. Вагомим елементом американської системи є захист викривачів. У США діють численні нормативні акти, що гарантують захист працівників, які повідомляють про корупцію або інші правопорушення в державному чи корпоративному секторах. Законодавство не лише гарантує захист викривачів від переслідування, а й передбачає матеріальні винагороди за повідомлення про зловживання, що значно стимулює викривання корупційних схем.

Сінгапур вважається однією з найуспішніших країн світу у сфері боротьби з корупцією, і його досвід часто називають зразковим. Правова система Сінгапуру ґрунтується на суворому кримінальному законодавстві, високих вимогах до державних службовців, прозорості державного управління та ефективній роботі незалежної антикорупційної інституції – Бюро з розслідування корупції. Це бюро має широкі повноваження щодо

розслідування корупційних діянь, як у публічному секторі, так і в приватному. Його діяльність базується на принципах незалежності, професійності та прозорості. Воно безпосередньо підпорядковується прем'єр-міністрові та функціонує на основі чіткої законодавчої бази, що включає Закон про запобігання корупції.

Однією з ключових особливостей Сінгапуру є суворість покарань за корупційні правопорушення. Кримінальне законодавство передбачає значні штрафи, тривалі строки позбавлення волі та обов'язкову конфіскацію активів, що були незаконно набуті. Такий підхід забезпечує високу ймовірність покарання, що є важливим стримувальним фактором. Окрім каральних механізмів, у Сінгапурі широко розвинуті превентивні заходи, спрямовані на формування доброчесної державної служби. Заробітні плати державних службовців є конкурентними з приватним сектором, що мінімізує спокусу до корупційних дій. Усі посади у державному секторі проходять через суворі процедури добору, оцінювання, ротації та контролю [44]. Бюрократична система відзначається високим рівнем ефективності, що зменшує можливості для корупційних зловживань.

Важливим компонентом антикорупційної системи Сінгапуру є прозорість та цифровізація державних послуг. Уряд активно впроваджує електронні сервіси, що мінімізує контакт громадян із чиновниками, а тим самим і ризики корупції. Електронні тендери, автоматизовані реєстри, цифрові платформи для подання заявок та отримання дозволів забезпечують високий рівень відкритості процесів і унеможливають неформальне втручання.

Зарубіжний досвід також свідчить про важливість формування антикорупційної культури. У країнах ЄС, США та Сінгапурі значна увага приділяється вихованню доброчесності, етичному навчанні державних службовців і формуванню поваги до закону в суспільстві. Це забезпечує довгострокову стійкість антикорупційної політики. У ЄС працюють спеціальні програми освіти для державних службовців, спрямовані на підвищення їхнього розуміння етичних норм. У США велика увага приділяється

внутрішнім механізмам корпоративної етики у приватному секторі, що особливо важливо в умовах дії закону. У Сінгапурі формування доброчесності починається зі шкільної освіти і продовжується на всіх рівнях державної служби [45].

У підсумку, зарубіжний досвід правового регулювання боротьби з корупцією у країнах Європейського Союзу, Сполучених Штатах Америки та Сінгапурі демонструє, що ефективна антикорупційна політика базується на комплексності підходів, поєднанні превентивних і каральних механізмів, високому рівні незалежності антикорупційних інституцій та формуванні прозорості, підзвітної державної системи. Європейська модель характеризується сильним нормативним регулюванням, високими стандартами прозорості та інтегрованими превентивними механізмами. Американська модель відзначається жорстким кримінальним переслідуванням та сильною системою комплаєнсу. Сінгапурська модель є прикладом максимально ефективного поєднання суворого законодавства, високих стандартів доброчесності та сильної державної управлінської культури. Попри значні відмінності між цими моделями, їх об'єднує системність, інституційна спроможність і комплексність, що є ключовими передумовами успішної боротьби з корупцією у будь-якій країні.

3.2 Сучасні тенденції розвитку міжнародних антикорупційних стандартів

Сучасні тенденції розвитку міжнародних антикорупційних стандартів формуються під впливом глобалізаційних процесів, трансформації політичних систем, діджиталізації державного управління та необхідності адекватної відповіді на нові форми корупційних практик, що виникають у складних багаторівневих економічних і політичних системах. У цих умовах міжнародні організації, такі як Група держав проти корупції, Організація Об'єднаних Націй та Організація економічного співробітництва та розвитку, відіграють

ключову роль у формуванні нормативної, концептуальної та інституційної основи глобальної антикорупційної політики. Їхня діяльність визначає загальні принципи, пріоритети та підходи, які імплементуються на національному рівні та забезпечують зближення правових систем у сфері запобігання й протидії корупції [46]. Розвиток міжнародних антикорупційних стандартів відображає прагнення держав до створення єдиних механізмів боротьби з корупцією, посилення міжнародного співробітництва, підвищення прозорості державного управління і бізнес-середовища та забезпечення верховенства права в умовах глобальної інтеграції.

Організація Об'єднаних Націй стала першою універсальною міжнародною платформою, що розробила загальнообов'язкові принципи та юридично обов'язкові стандарти протидії корупції. Прийняття Конвенції ООН проти корупції стало поворотним моментом у формуванні глобальної системи антикорупційних норм, оскільки вперше у світовій практиці було закладено комплексний підхід, який охоплює превенцію, криміналізацію, міжнародне співробітництво, повернення активів і технічну допомогу державам. Конвенція поклала початок формуванню нового етапу міжнародного права, у якому боротьба з корупцією стала не лише внутрішньодержавним завданням, а й спільною глобальною відповідальністю. Сучасні тенденції розвитку антикорупційних стандартів ООН пов'язані з посиленням моніторингу виконання конвенційних зобов'язань, удосконаленням механізмів повернення незаконних активів і зміцненням взаємодії між державами у сфері запобігання корупції [47]. Значну роль відіграє Механізм огляду імплементації, який дозволяє здійснювати взаємні оцінки держав-учасниць і формує основу для рекомендацій щодо вдосконалення національного законодавства.

Особлива увага в рамках ООН приділяється запобіжним заходам, спрямованим на формування ефективної, прозорої та підзвітної системи державного управління. Сучасні тенденції передбачають акцент на доброчесності державних службовців, етичному вихованні та впровадженні механізмів запобігання конфлікту інтересів. Значне місце займає розвиток

інституційної інфраструктури: органів внутрішнього контролю, аудиту, комісій з етики, антикорупційних відомств. ООН підкреслює необхідність залучення громадянського суспільства, засобів масової інформації та приватного сектору, оскільки сучасні виклики корупції виходять далеко за межі державного сектору. Підтримка захисту викривачів, електронного врядування, прозорості бюджету та публічних закупівель стали ключовими аспектами оновленої політики ООН у сфері запобігання корупції.

Організація економічного співробітництва та розвитку також займає провідне місце у формуванні міжнародних стандартів антикорупційної політики. Одним із найважливіших документів є Конвенція ОЕСР про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб у сфері міжнародних комерційних операцій, яка має значний вплив на функціонування міжнародного бізнесу та регулювання глобальних торговельних процесів. Ця конвенція вперше запровадила зобов'язання криміналізувати підкуп іноземних посадових осіб, що суттєво зменшило рівень корупційних практик у міжнародній торгівлі та сприяло посиленню відповідальності транснаціональних корпорацій. Сучасні тенденції розвитку антикорупційних стандартів ОЕСР полягають у розширенні регуляторної бази, посиленні відповідальності юридичних осіб, підвищенні вимог до корпоративного управління, систем комплаєнсу та прозорості. ОЕСР активно працює над удосконаленням стандартів фінансового моніторингу, корпоративної відповідальності, протидії ухиленню від сплати податків і відмиванню коштів, що пов'язано з поширенням транснаціональних економічних злочинів [48].

Суттєвим елементом діяльності ОЕСР є систематичний моніторинг виконання державами-учасницями положень антикорупційної конвенції, що забезпечує високий рівень відповідальності та стимулює країни до реальних реформ. Механізм взаємного оцінювання ОЕСР вважається одним із найефективніших у світі завдяки його об'єктивності, прозорості та всебічності. Окрім цього, ОЕСР розробляє рекомендації та керівні принципи щодо доброчесності публічного сектору, управління ризиками, державних

закупівель та запобігання конфлікту інтересів. Особлива увага приділяється регулюванню лобістської діяльності, прозорості політичного фінансування та використанню цифрових технологій у протидії корупції [49]. У сучасних умовах ОЕСР наголошує на важливості інклюзивного підходу, який включає співпрацю з бізнесом, громадськими організаціями, професійними об'єднаннями та академічними інституціями.

Група держав проти корупції, створена Радою Європи, також займає важливе місце у розвитку міжнародних стандартів у цій сфері. Група держав проти корупції розробляє рекомендації, проводить моніторинги та здійснює оцінки виконання державами взятих на себе зобов'язань. Група держав проти корупції відома своєю суворою системою контролю, яка забезпечує реальний вплив на реформування національних систем запобігання корупції. Її оцінювальні раунди охоплюють ключові питання, такі як запобігання корупції серед парламентарів, суддів, прокурорів, підвищення доброчесності публічних інституцій, удосконалення системи фінансування політичних партій і виборчих кампаній, а також запровадження ефективних механізмів декларування активів та контролю за конфліктом інтересів.

Сучасні тенденції розвитку стандартів характеризуються розширенням тематики моніторингових раундів і посиленням уваги до незалежності інституцій, відкритості державної діяльності, прозорості процедур прийняття політичних рішень і механізмів громадського контролю. Значний акцент робиться на захисті правосуддя від політичного впливу, що є ключовим для забезпечення верховенства права. Група держав проти корупції приділяє увагу етичним стандартам, які мають стати основою сучасної державної служби. Зростає роль цифрових технологій у розробці рекомендацій: удосконалюються інструменти електронного декларування, дистанційного контролю та автоматичного аналізу ризиків [50].

Під впливом глобалізації зростає важливість взаємодії між міжнародними організаціями. У сучасних умовах стандарти, розроблені ООН, ОЕСР і Група держав проти корупції, дедалі більше інтегруються, створюючи

взаємоузгоджену систему, що дозволяє ефективно протидіяти корупції на всіх рівнях. Наприклад, механізми повернення активів, передбачені Конвенцією ООН, доповнюються стандартами фінансового моніторингу ОЕСР, а рекомендації Групи держав проти корупції щодо доброчесності публічних посадових осіб узгоджуються з європейськими антикорупційними документами. Це сприяє формуванню міжнародного антикорупційного простору, у якому національні уряди можуть спиратися на узгоджені принципи та ефективні механізми імплементації.

Однією з ключових сучасних тенденцій є цифровізація міжнародних антикорупційних стандартів. ООН, ОЕСР і Група держав проти корупції активно досліджують використання цифрових технологій у запобіганні корупції. Зокрема, рекомендовано впроваджувати електронні платформи державних закупівель, автоматизовані системи розподілу справ у судах, цифрові інструменти для виявлення конфлікту інтересів, аналіз «великих даних» для моніторингу підозрілих транзакцій. Міжнародні організації наголошують на необхідності впровадження штучного інтелекту в системи виявлення ризиків, а також на створенні безпечних механізмів електронного захисту викривачів.

Ще однією тенденцією є посилення уваги до підзвітності приватного сектору. Сучасний бізнес має значний вплив на політичні процеси, тому міжнародні організації приділяють увагу прозорості корпоративного управління, відповідальності юридичних осіб та впровадженню корпоративних систем комплаєнсу. ОЕСР та ООН розробили рекомендації щодо антикорупційних програм у приватних компаніях, які включають кодекси етики, внутрішній аудит, оцінку корупційних ризиків і навчання персоналу. Міжнародні стандарти почали вимагати від бізнесу активної участі у формуванні доброчесного середовища [51].

Businesses: experience interacting with sectors and corruption experience

Sectors of activity	Of those who had contact with the sector			
	Corruption experience based on self-assessment	Initiated by visitors	Initiated by officials	Had contact with the sector
Customs (customs control, preparation and clearance of customs documents, etc.)	35,1%	7,7%	22,2%	8,7%
Services for connection and maintenance of electricity, gas, water supply and sewerage systems	32,2%	8,7%	20,6%	15,6%
Law enforcement activities	28,5%	6,4%	19,8%	12,8%
Construction and land relations	27,9%	5,0%	19,9%	12,5%
Judicial system	18,1%	3,7%	15,0%	10,1%
Activities of the tax authorities	15,8%	1,3%	12,6%	↓ 25,5%
Control and supervision of business activities	15,4%	1,2%	21,5%	10,7%
Enforcement of court decisions	15,4%	5,4%	10,6%	5,9%

Info Sapiens | Corruption in Ukraine 2024: understanding, perception, prevalence

40

Рис. 3.2. Відсотковий коефіцієнт сфер, в яких бізнес стикався з корупцією[53]

Підвищення значення співпраці між державами є ще одним важливим напрямом розвитку сучасних антикорупційних стандартів. Корупція дедалі частіше набуває транснаціонального характеру, охоплюючи міжнародні фінансові потоки, офшорні юрисдикції, глобальні ланцюги постачання, торгівлю впливом і політичне лобювання. Це зумовлює необхідність міжнародної координації зусиль і обміну інформацією між правоохоронними органами різних країн. ОЕСР, ООН і Група держав проти корупції сприяють створенню міжнародних мереж співпраці, які дозволяють оперативно обмінюватися даними, проводити спільні розслідування, здійснювати повернення активів і координувати дії з метою запобігання корупції.

У контексті сучасних геополітичних викликів зростає роль стандартів, що регулюють діяльність політичних інституцій, фінансування партій та виборів. Група держав проти корупції особливо наголошує на необхідності посилення прозорості політичних процесів, адже корупція на рівні державного управління часто пов'язана з незаконним фінансуванням політичних партій, підкупом виборців та тіншовими схемами впливу на прийняття рішень. Міжнародні організації розробляють нові стандарти, які встановлюють вимоги до прозорості витрат на політичні кампанії, суворого контролю за

походженням фінансування і забезпечення відкритого доступу громадськості до інформації про фінансові потоки у політичному середовищі [52].

У сучасних умовах важливим напрямом стає розробка міжнародних стандартів щодо антикорупційної освіти. ООН просуває ідею формування глобальної культури доброчесності, яка має стати фундаментом для подолання корупції у довгостроковій перспективі. Антикорупційні освітні програми, тренінги, обмін досвідом між державними службовцями, співпраця між університетами та міжнародними організаціями – усе це є частиною сучасної стратегії боротьби з корупцією.

Загалом сучасні тенденції розвитку міжнародних антикорупційних стандартів свідчать про трансформацію підходів до боротьби з корупцією та формування нового глобального порядку у цій сфері. Міжнародні організації прагнуть створити всеосяжні рамки, які забезпечують не лише кримінальне переслідування корупції, а й системне запобігання, управління ризиками, зміцнення інституційної доброчесності та забезпечення організаційної стійкості. Інституційна взаємодія, цифровізація, підвищення ролі приватного сектору, розвиток механізмів міжнародної правової допомоги та формування глобальної антикорупційної культури стали фундаментальними елементами нової епохи у формуванні міжнародних антикорупційних стандартів, яка визначатиме напрям діяльності держав у найближчі десятиліття.

ВИСНОВКИ

У процесі проведеного дослідження було визначено основні фактори, які сприяють виникненню корупційних проявів у публічній сфері, а також проаналізовано міжнародний досвід та тенденції вдосконалення антикорупційного законодавства. В результаті дослідження вдалося зробити важливі висновки, що мають безпосереднє значення для розвитку антикорупційної політики в Україні, а також вказати на перспективи подальших досліджень у цій сфері.

1. Корупція в органах публічної влади є багатоаспектним явищем, яке залежить від соціально-економічних, політичних і культурних умов. Виявлення корупційних ризиків є першочерговим завданням для будь-якої країни, оскільки вона не лише підриває ефективність управління, а й дискредитує інститути влади, знижує рівень довіри громадян до держави та міжнародних партнерів. Основними факторами корупції є слабкі інститути, низька заробітна плата державних службовців, відсутність ефективних механізмів контролю.

2. Міжнародний досвід боротьби з корупцією показує, що антикорупційне законодавство має бути адаптоване до специфіки кожної країни, враховуючи її правову та політичну систему. У цьому контексті найбільший інтерес викликає практика країн, що досягли успіху в боротьбі з корупцією, таких як Сингапур, США, а також країни Європейського Союзу. Основними елементами ефективної антикорупційної стратегії є: створення незалежних антикорупційних органів, здатних ефективно здійснювати контроль за діяльністю публічних службовців, запровадження прозорих механізмів прийняття рішень в органах публічної влади, зокрема через відкриті тендери, доступ до інформації та системи електронного урядування, розвиток культурної змінності, за якої корупція стає неприязно сприйнятою суспільством, створення ефективної судової системи, яка може здійснювати об'єктивний і швидкий процес розгляду корупційних справ.

3. З точки зору теоретичних результатів, дослідження вдосконалення антикорупційного законодавства дозволило виявити важливі закономірності у розвитку антикорупційних підходів у світі. Було доведено, що ефективна боротьба з корупцією можлива лише за умов комплексного підходу, що поєднує правові, організаційні фактори. Важливу роль відіграє інституційна формування правових та культурних стандартів, які б сприяли створенню антикорупційної культури в державному управлінні.

4. Вдосконалення національного законодавства з боротьби з корупцією, полягають у посиленні незалежності антикорупційних органів, зокрема забезпечення їх повноважень та ресурсів для ефективного виконання своїх функцій, запровадження системи моніторингу і оцінки ефективності антикорупційних заходів на всіх рівнях публічної влади, створення належних умов для розвитку громадянського суспільства та підтримки організацій, що займаються моніторингом публічних фінансів, вдосконалення процесу прийняття управлінських рішень через електронні платформи та відкриті реєстри.

5. Важливо також зазначити, що для ефективного впровадження цих методів потрібна правова база, прозорість у прийнятті рішень, системи контролю та аудиту, які дозволяють виявляти та припиняти корупційні схеми на всіх рівнях, а також зміни в суспільному ставленні до корупції. Антикорупційні реформи повинні стати невід'ємною частиною загального курсу розвитку держави та її інтеграції в міжнародну спільноту.

6. Перспективи подальших досліджень у цій сфері зосереджені на кількох важливих аспектах. Необхідно глибше досліджувати ефективність інтеграції міжнародних стандартів у національні системи правосуддя та державного управління. Слід зосередити увагу на аналізі взаємодії антикорупційних органів з іншими структурами державної влади, що дозволить виявити слабкі місця в існуючих механізмах контролю. По-третє, важливим є вивчення впливу сучасних технологій, зокрема діджиталізації на покращення прозорості управлінських процесів і запобігання корупційним діям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Топчій В.В., Шкелебей В.А., Супрун Т.М. Публічно-правова протидія корупції: навчальний посібник. / Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 208 с.
2. Левчук А. О. Історико-правовий розвиток корупції / Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., 7 груд. 2018 р. Нац. акад. внутр. справ. Київ. 2018. С. 382–384.
3. Запобігання корупції: навч. посіб. / К. А. Автухов, Є. О. Алісов, В. С. Батиргареева [та ін.]; за ред. Б. М. Головкина. Харків: Право, 2019. 296 с.
4. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
5. Добросесність та запобігання корупції. Національне агентство з питань державної служби. URL: <https://nads.gov.ua/dobrochestnist-ta-zapobigannya-korupcii>.
6. Каленіченко Л. І., Слинко Д. В. Поняття, ознаки та види корупції. Права і безпека. 2022. № 1 (84). С. 39–46. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.1.04>.
7. Висоцький В.М. Кейс заняття на тему: «Корупція: поняття, запобігання та відповідальність. Корупційні правопорушення. Засади антикорупційної політики в Україні. Фінансовий контроль та моніторинг способу життя. Дотримання законодавства про конфлікт інтересів та обмежень щодо запобігання корупції». Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів. 2021. URL: <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/karta-dokumentiv/category/246-patrulna-sluzhba-pop-2-dni.html?download=1418:2-koruptsiia-poniattia-zapobihannia-ta-vidpovidalnist>
8. Участь України в міжнародному співробітництві у сфері протидії корупції. Бондаренко О., Резнік О., Гармаш Є., [та ін.]; Amazonia Investiga. 2020. No. 9 (29). С. 407–416. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2020.29.05.45>.

9. Методичні рекомендації «Запобігання і протидія корупції в державних органах та органах місцевого самоврядування». URL: <https://www.kh.ukrstat.gov.ua/zapobihannia-proiavam-koruptsii/zapobihannia-i-protydiia-koruptsii-v-derzhavnykh-orhanakh-ta-orhanakh-mistsevoho-samovriaduvannia>.

10. Про утворення Національного агентства з питань запобігання корупції: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2015 р. № 118. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/118-2015-%D0%BF>.

11. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.

12. Октисюк Ж. С., Кризина Н. П. Запобігання корупції на державній службі: сучасний стан та проблеми. Інвестиції: практика та досвід. 2021.

13. Орищенко Л.В. Формування та реалізація антикорупційної політики в Україні з використанням зарубіжного досвіду. Житомир. 2021.

14. Борисенко Д. Поняття та класифікація корупційних ризиків, оцінка корупційних ризиків, запобігання корупційних ризиків. Одеса. 2021.

15. Національне агентство з запобігання корупції. Антикорупційна політика у 2021-2025 рр.

16. Корупційні ризики в діяльності державних службовців. Роз'яснення від 12.04.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0026323_-11#Text.

17. Про очищення влади: Закон України від 16.09.2014 р. № 1682-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18>.

18. Волохов О.С. Міжнародні стандарти у сфері боротьби з корупцією та їх вплив на ефективність національного законодавства. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2025. С. 34-40.

19. Сідельніков А.В. Міжнародні стандарти у сфері протидії корупційним кримінальним правопорушенням. Юридичний науковий електронний журнал. 2025. С. 316-321.

20. Лисенко В.І., Леміш О.Л., Джафарова О.В. Міжнародні стандарти боротьби з корупцією. Пріоритетні напрями діяльності Національної поліції України. Харків, 2018. С. 127-134.

21. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією: Міжнародний документ від 04.11.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102.

22. Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF). URL: https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/mizhnarodne-spivrobotnictvo/mizh_narodni-organizaci/grupa-z-rozrobki-finansovix-zahodiv-borotbi-z-vidmivannyam-groshej-FATF.html.

23. Боровик А. В. Питання кримінальної відповідальності та запобігання корупційним кримінальним правопорушенням у положеннях окремих міжнародних документів. Вісник пенітенціарної асоціації України. Київ. 2019. С. 145-157.

24. Приклади корупційних ризиків, які є характерними для усіх органів влади, а також заходів щодо їх усунення (мінімізації). URL: https://nazk.gov.ua/uk/documents/pryklady-koruptsijnyh-ryzykiv-yaki-ye-hara_kternymu-dlya-usih-organiv-vlady-a-takozh-zahodiv-shhodo-yih-usunennya-minimizatsiyi/.

25. Дейнека О. Г., Дзядук Г. О. Антикорупційна діяльність у сфері публічного управління та адміністрування: Конспект лекцій. Харків: УкрДУЗТ, 2022. 50 с.

26. Статут Групи держав по боротьбі з корупцією (GRECO). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_144#Text.

27. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією: Міжнародний документ від 27.01.1999 № ETS173. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text.

28. Антикорупційна політика. URL: https://arm.navs.edu.ua/books/atikorruption/lectures/lecture_7.html.

29. Ганьба О. Б. Державна антикорупційна політика: поняття, сутність та загальні ознаки. Публічне право № 4. Ужгород. 2021. С. 88-95.

30. Антикорупційне законодавство України. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/zapobigannya-proyavam-korupts/antikoruptsiyne-zakonodavstvo-ukraini/>.

31. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>.
32. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Закон України від 10.11.2015 р. № 772-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19>.
33. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2341-14>.
34. Про Національну раду з питань антикорупційної політики: Указ Президента України від 14.10.2014 р. № 808/2014. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/808/2014>.
35. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19/ed20251031>.
36. Очікувані стратегічні результати з виконання Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки: Додаток КМУ 25.01.2023. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/01/04_Dodatok_1-do-DAP_OS-25.01.23..pdf.
37. Вінборн С., Сисоев В., Ткаченко В. Посібник з оцінки корупційних ризиків та розробки планів протидії корупції. Київ. 2015. С.72.
38. Боголепова А. В. Сутність, основні принципи, форми та функції антикорупційної політики держави. Державне будівництво. 2024. № 1 (35). С. 335–343.
39. Оцінка ефективності уповноважених. URL: <https://antycorportal.nazk.gov.ua/efficiency-evaluation/>.
40. Оцінка ефективності та незалежності антикорупційних органів: думка адвокатів. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/sferi-praktiki/antikorupciyna-praktika/ocinka-efektivnosti-ta-nezalezhnosti-antikorupciynih-organiv-dumka-advokativ.html>.

41. Кабінет Міністрів України. Критерії та методика проведення оцінювання ефективності діяльності Національного антикорупційного бюро України. 2024. С. 16.

42. Шевчук О. А., Ковальський А. О. Світовий досвід боротьби з корупцією та можливість його запровадження в Україні. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2019.

43. Степаненко Н.В., Донець В.О. Європейський досвід як шлях до ефективної антикорупційної політики в Україні: перспективи і реалії. Legal Bulletin, (№13). 2024. С. 126–131.

44. Франков С.О. Зарубіжний досвід протидії корупції та організованій злочинності. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. №7. С. 215–219. URL: http://lsej.org.ua/7_2021/56.pdf.

45. Лазаренко В. Антикорупційна політика Сінгапуру. Міжнародні наукові дослідження: інтеграція науки та практики як механізм ефективного розвитку. Київ, 2021. С. 103-104.

46. Буга Г. С. Досвід зарубіжних країн в боротьбі із запобігання корупції. Правова позиція, № 1 (38). 2023. С. 149-152.

47. Кротюк О.М. Зарубіжний досвід участі громадськості в запобіганні корупційним злочинам. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2021. №1(21). С. 98–105.

48. Кікалішвілі М. Світовий досвід реалізації антикорупційної політики та його застосування в Україні. Національний юридичний журнал: теорія і практика. 2019. №6. С.151–154.

49. Ефективність уповноважених. Сайт Національного агентства з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/otsinka-upovnovazhenyh/>.

50. Волохов О.С. Міжнародні стандарти у сфері боротьби з корупцією та їх вплив на ефективність національного законодавства. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2025. С. 34-40.

51. Transparency International. Corruption Perceptions Index 2023. Transparency International. URL: <https://www.transparency.org>.

52. Стрельченко О. Г. Актуальні проблеми протидії корупції у сфері забезпечення національної безпеки України. *Інтереси України*. 2024. С. 207–209.

53. Corruption in ukraine 2024: understanding, perception, prevalence. URL: https://www.sapiens.com.ua/publications/socpol-research/333/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82_IS_NACP_2024_ENG.pdf.

ДОДАТКИ

Данііл Живиця

ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА НА ОСНОВІ СВІТОВОГО ДОСВІДУ

Корупція в органах публічної влади сьогодні розглядається як один із найнебезпечніших викликів для демократичних інституцій, соціально-економічного розвитку та верховенства права. Однією з ключових рис сучасної антикорупційної політики є міжнародна координація та гармонізація правових стандартів. Важливим орієнтиром для більшості держав стала Конвенція ООН проти корупції, яка визначила принципи криміналізації корупційних злочинів, правила щодо фінансового контролю, вимоги до прозорості діяльності публічних органів, процедури міжнародної правової допомоги та механізми повернення незаконно виведених активів. Країни, ратифікувавши цей документ, поступово адаптують свої правові системи до міжнародних норм, запроваджуючи нові інститути, механізми співпраці, форму контролю і звітування [1, с. 100; 2].

Поступове вдосконалення законодавства у світі супроводжується зростанням вимог до прозорості діяльності органів публічної влади. У сучасних демократичних державах прозорість стала не додатковим елементом, а базовою передумовою ефективного управління. Відкритість бюджетних процесів, доступ громадськості до інформації про державні витрати, державні закупівлі, майнові декларації посадових осіб та результати аудиторських перевірок є нормою для більшості країн, які проводять системні антикорупційні реформи [3, с. 150]. Удосконалення норм про доступ до публічної інформації, створення відкритих електронних реєстрів суттєво зменшує можливості для зловживання.

Не менш ваговою тенденцією є формування сучасних етичних стандартів поведінки державних службовців. У різних країнах світу активно запроваджуються кодекси етики публічної служби, регулюються питання

зовнішньої діяльності та лобізму. Етична інфраструктура доброчесності поступово перетворюється на невід’ємний елемент антикорупційної системи. Діяльність спеціальних органів або комісій з етики спрямовується не лише на реагування на порушення, а й на превенцію – консультування службовців, надання роз’яснень та розроблення рекомендацій. Такий підхід дозволяє знижувати ризики корупційної поведінки через формування у службовців чітких уявлень про допустимі межі публічної діяльності.

Запровадження електронного урядування значно трансформувало підходи до протидії корупції. Оцифрування адміністративних послуг, використання електронних реєстрів, автоматизованих систем моніторингу бюджету та електронних платформ державних закупівель зменшують людський фактор і мінімізують прямі контакти між громадянином і посадовцем, що були основним корупційним ризиком. Використання інтелектуальних технологій, як от штучний інтелект, блокчейн та аналіз великих даних, дозволяє виявляти аномалії у фінансових операціях, фіксувати підозрілі закупівлі й відстежувати витрати бюджетних коштів. Цифрова трансформація стала одним із найефективніших засобів зменшення корупційних ризиків [4], [5, с. 350].

У багатьох країнах створено спеціалізовані антикорупційні структури, наділені повноваженнями щодо розслідування, аналітичної роботи, контролю за фінансуванням політичних партій та етичного моніторингу. Ефективність таких органів значною мірою залежить від їхньої незалежності, що забезпечується правовими гарантіями, фінансовою автономією, прозорими процедурами призначення керівництва та наявністю професійного кадрового потенціалу. Досвід окремих держав свідчить, що наявність потужного та незалежного антикорупційного органу значно підвищує результативність боротьби з корупцією, створює прецеденти притягнення до відповідальності високопосадовців та формує в суспільстві відчуття невідворотності покарання.

Сучасне законодавство розвинених держав містить широкі гарантії захисту викривачів, включно з конфіденційністю, анонімністю, заборонаю

переслідування на робочому місці, судовим захистом. Викривачі дедалі частіше стають ключовими джерелами розкриття складних корупційних схем у публічному секторі, тому держави створюють спеціальні канали для подання повідомлень, запроваджують системи внутрішнього і зовнішнього інформування та розвивають правові механізми підтримки таких осіб [6].

Загалом світові тенденції вдосконалення антикорупційного законодавства свідчать про перехід до комплексного, багаторівневого підходу, що поєднує правові, організаційні, технологічні та освітні інструменти. Усі ці процеси спрямовані на створення середовища, де корупція стає не лише кримінальним, а й соціально неприйнятним явищем, а прозорість і доброчесність – базовими принципами функціонування органів публічної влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кротюк А. М. Зарубіжний досвід участі громадськості в запобіганні корупційним злочинам. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. Київ, 2021. С. 98-105.
2. Боротьба з корупцією в різних країнах. URL: <https://jak.koshachek.com/articles/borotba-z-korupciejuv-riznih-krainah.html>.
3. Буга Г. С. Досвід зарубіжних країн в боротьбі із запобігання корупції. *Правова позиція*. 2023. № 1. Дніпро, 2023. С. 149-152.
4. Як борються з корупцією в різних країнах світу. URL: https://antikor.com.ua/articles/76912-jak_borjutsja_z_koruptsijeju_v_riznih_kraji_nah_svitu.
5. Шатрава С. О., Чишко К. О. Зарубіжний досвід запобігання та протидії корупції в країнах азії та перспективи його використання в Україні. *Держава та регіони. Серія: Право*. № 1. С. 348-353.
6. Зарубіжний досвід запобігання корупційній злочинності. URL: https://arm.navs.edu.ua/books/prevention_of_corruption/info/lec4.html.